

Hej! Vill du vara med?

Material för professionella i arbetet med att stöda barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen

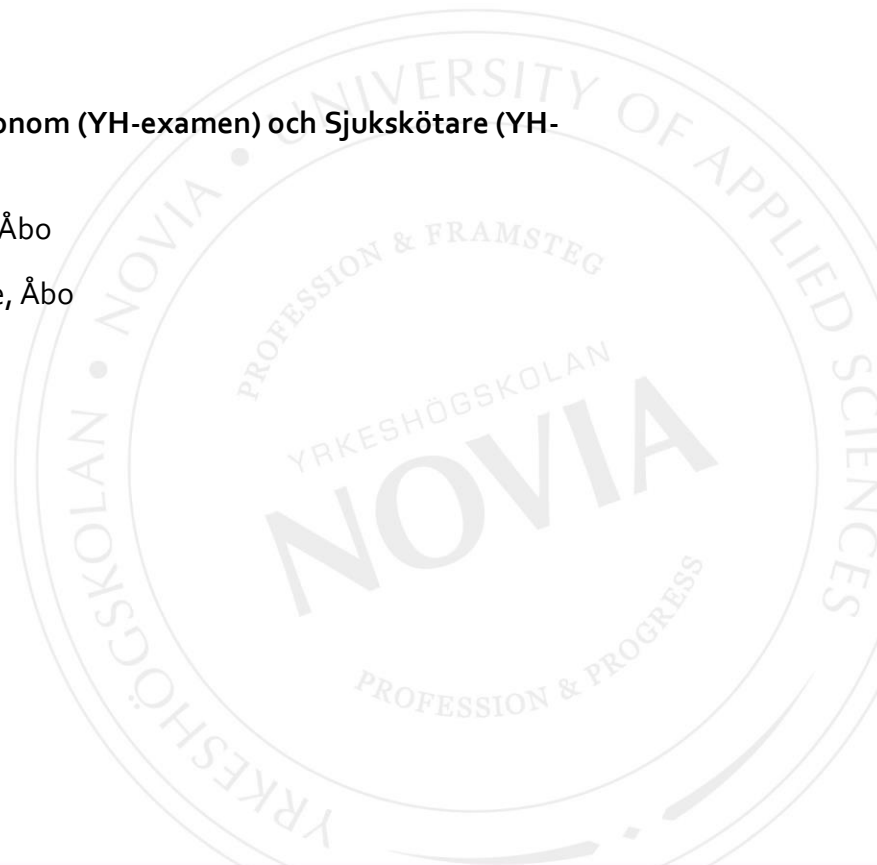
Hanna Brofelt
Lotta Hjellman
Sabina Holmström
Julia Parpala
Lotta Wiik

Examensarbete för Socionom (YH-examen) och Sjukskötare (YH-examen)

Utbildning till Socionom, Åbo

Utbildning till Sjukskötare, Åbo

Åbo 2022

EXAMENSARBETE

Författare: Hanna Brofelt, Lotta Hjellman, Sabina Holmström, Julia Parpala, Lotta Wiik

Utbildning och ort: Socionom, Åbo; Sjukskötare, Åbo

Titel: Hej! Vill du vara med? -Material för professionella i arbetet med att stöda barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen

Datum 26.4.2022

Sidantal 56

Bilagor 3

Abstrakt

Detta examensarbete är ett funktionellt arbete inom Yrkeshögskolan Novias projekt Resursstarka barn vilket resulterar i en produkt. Syftet med detta examensarbete var att skapa ett material för professionella i arbetet med att stöda de barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen. Arbetets frågeställningar var Hur kan den professionella stöda ett barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen? och Vilket material skall ingå i handboken för att professionella skall kunna stöda de barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen?

Den teoretiska referensramen i examensarbetet baserar sig på tidigare forskning kring barnets socioemotionella utveckling och olika faktorer som påverkar utanförskap respektive gemenskap såsom temperament och självkänsla. Teorin bygger på en litteraturöversikt och har bearbetats för att skapa en handbok för professionella.

Examensarbetet tar upp socioemotionella utvecklingsfaser samt medfödda och inlärd faktorer som påverkar barnets samhörighet. Kapitlen belyser också hur professionella kan främja gemenskap hos barnen genom bland annat kommunikation, lek och olika grundprinciper som att få bekräftelse och att få känna sig sedd. I examensarbetet tas också upp den professionellas roll i arbetet med att stöda barn, för att hjälpa dessa att bli en del av den sociala gemenskapen.

Examensarbetet resulterade i en handbok som med hjälp av information och tips kan stöda professionella i arbetet med barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen.

Språk: svenska

Nyckelord: utanförskap, socioemotionella färdigheter, social gemenskap, professionella, stödmaterial

OPINNÄYTETYÖ

Tekijät: Hanna Brofelt, Lotta Hjellman, Sabina Holmström, Julia Parpala, Lotta Wiik

Koulutus ja paikkakunta: Socionom, Turku; Sjukskötare, Turku

Nimike: Hei! Haluatko tulla mukaan? -Materiaali ammattilaisten avuksi työssä tukeakseen lapsia, jotka ovat vaarassa jäädä ulkopuolisiksi sosiaalisissa yhteisöissä/Hej!
Vill du vara med? -Material för professionella i arbetet med att stöda barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen

Päivämäärä 26.4.2022

Sivumäärä 56 Liitteet 3

Tiivistelmä

Tämä opinnäytetyö on toiminallinen opinnäytetyö ammattikorkeakoulu Novian projektille Resursstarka barn (voimavaraiset lapset). Opinnäytetyön tavoitteena oli luoda materiaali lasten parissa työskenteleville ammattilaisille, tukeakseen lapsia jotka uhkaavat jäädä sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle. Opinnäytetyön keskeiset kysymykset olivat: miten ammattilainen voi tukea lasta, joka uhkaa joutua sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle? ja mitkä materiaalit pitää sisältyä käsikirjaan, jotta ammattilaiset voivat tukea niitä lapsia, jotka uhkaavat jäädä ulkopuolisiksi sosiaalisissa yhteisöissä

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys pohjautuu tietoon lapsen sosioemotionaalisen kehityksestä ja muihin tekijöihin, jotka vaikuttavat sekä ulkopuolisuuteen että yhteisöllisyyteen. Nämä ovat esimerkiksi temperamentti ja itsetunto. Teoreettinen materiaali koottiin kirjallisuuskatsauksen avulla ja teorioista on työstetty ammattilaisille suunnattu käsikirja.

Opinnäytetyö tuo esille sosioemotionaalisia kehitysvaiheita, sekä lisäksi synnynnäisiä että opittuja tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen yhteisöllisyyteen. Luvuissa käsitellään myös, miten ammattilainen voi edistää lasten yhteisöllisyyttä, käyttäen avuksi muun muassa kommunikointia, leikkiä ja erilaisia perusperiaatteita, kuten hyväksynnän ja nähdyn tuleminen tarve. Opinnäytetyö tuo esille myös ammattilaisen roolin lasten tukemisessa ja, kuinka lapsen saa osaksi sosiaalista yhteisöä.

Opinnäytetyö johti ammattilaisille suunnattuun käsikirjaan. Käsikirjan avulla ammattilaiset voivat tukea lapsia, jotka uhkaavat jäädä sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle. Tiedon ja vinkkien avulla käsikirja tukee ammattilaisia työssään.

Kieli: ruotsi

Avainsanat: ulkopuolisuus, sosioemotionaaliset valmiudet, sosiaaliset yhteisöt, ammattilaiset, tukimateriaali

BACHELOR'S THESIS

Authors: Hanna Brofelt, Lotta Hjellman, Sabina Holmström, Julia Parpala, Lotta Wiik

Degree Programme: Social service, Turku ; Nursing, Turku

Title: Hey! Do You Want to Join? - An Educational Manual for Professionals to Help Children Who Run the Risk of Exclusion/ Hej! Vill du vara med? - Material för professionella i arbetet med att stöda barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen

Date 26.4.2022

Number of pages 56

Appendices 3

Abstract

This is a functional Bachelor's thesis in the Resursstarka barn project (Resourceful children) at Novia University of Applied Sciences. A functional thesis typically consists of a thesis and a product. The objective of the thesis is to develop a manual for professionals who work with children below school age to aid children who run the risk of social exclusion. Our two central questions are how professional support can help a child that runs the risk of becoming socially excluded and what the manual ought to contain to be of use to professionals who want to help children who run the risk of getting excluded.

In this thesis we strive to educate professionals of children who might get socially excluded and to provide ideas and tools, which help promote their inclusion in their communities. The thesis is centered around theories of socio-emotional competence and its development, exclusion, and what affects the sense of community. The thesis additionally discusses socio-emotional developmental phases, innate and learnt factors tied to the developmental phases and how the professional can enhance the sense of community in children through understanding the fundamental need for example to play, to feel seen and validated.

The manual is aimed at professionals as we outline the role of the professional in helping children feel a sense of community and what to aid this process. To form our manual, we have gathered information using the literature review featured in the thesis portion of the functional thesis. The manual contains information and tips for the professional to use.

Language: Swedish

Key words: exclusion, professionals, socio-emotional competence, social settings, support material

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	2
1.2	Arbetets disposition	3
2	Metod	4
2.1	Arbetsprocess	4
2.2	Datainsamling och litteraturöversikt	6
2.3	Etiskt förhållningssätt och tillförlitlighet	7
3	Faktorer som kan bidra till utanförskap och gemenskap	8
3.1	Anknytning	8
3.2	Resiliens	10
3.3	Temperamentsdrag	11
3.4	Självkänsla	12
3.5	Samspel	14
4	Barnet som en socioemotionell helhet	15
4.1	Socioemotionella färdigheter och samhörighet	15
4.2	Vad formar den socioemotionella utvecklingen?	16
4.3	Barns sociala färdigheter och utveckling	16
4.4	Barnets emotionella färdigheter och utveckling	18
4.5	Den socioemotionella utvecklingen enligt speglingsteorin	19
5	Kommunikation med barn	20
6	Hur stöder den professionella barns gemenskap?	22
6.1	Barnen ska få känna sig sedda	23
6.2	Barnen ska få känna att någon lyssnar på dem	26
6.3	Barnen ska få känna att de är respekterade	24
6.4	Barnen ska få bekräftelse	24
6.5	Barnen ska få ingå i en grupp	25
7	Leken	26
7.1	Lekens betydelse för barnets utveckling	27
7.2	Att stöda lek som professionell	28
8	Handboken	29
8.1	Sammanfattning av teori	30
8.1.1	Barnens dag	39
8.1.2	Leklådan	40
8.1.3	Lekdag	40
8.1.4	Citat	41
8.2	Produktutveckling	43

8.3	Produkt feedback	46
9	Diskussion och kritisk granskning	48
	Källor	53

BILAGOR:

Bilaga 1	Tabell för artikelsökning
Bilaga 2	Handboken
Bilaga 3	Planerings- och bedömningsunderlag för barnens dag

1 Inledning

I Finland lever 10–20 procent av invånarna stundvis med en känsla av ensamhet medan 5 procent lider av en djupare ensamhetskänsla. Ensamhet kan leda till depression, ångest, hopplöshet, sorg och till och med fysisk sjukdom. Däremot har gemenskap och sällskap positiva effekter på människans hälsa eftersom det ger upphov till att halten stresshormoner sjunker. I och med detta minskar även risken för sjukdomar. Ensamhet kan kategoriseras i social- eller emotionell ensamhet. Den sociala ensamheten innebär en saknad av ett socialt nätverk och känslan av att inte tillhöra en gemenskap. Den emotionella ensamheten är skadligare och syns sällan utåt, och även om personen är omringad av människor har hen fortfarande känslan av att ingen förstår en, eller att hen inte har någon att lita på. Den emotionella ensamheten har ofta sina rötter i barndomen, det kan vara frågan om att personen inte har fått sina behov uppmärksammas som barn. (Suomalainen, 2020). Öhman (2021, s. 121) hävdar att ifall man redan som barn blir utanför lekar kan det leda till psykisk ohälsa.

Syftet med detta examensarbete är att skapa material för professionella i arbetet med att stöda de barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen. Skribenterna har valt att skapa en handbok för professionella eftersom de anser att ett sådant stödmaterial saknas på marknaden och kunde vara till nytta i arbetet med att förebygga ensamhet och riskerna det medför. Handboken skall fungera som ett stöd för professionella som inom olika branscher arbetar med barn under skolåldern. Målsättningen är att öka kunskapen om dessa barn samt ge idéer och verktyg för hur den professionella kunde arbeta för att främja dessa barns inkluderande i den sociala gemenskapen.

Arbetet är gjort som ett beställningsarbete för Yrkeshögskolan Novias treåriga projekt Resursstarka barn. Projektet har som målsättning att stöda barns välmående redan inom småbarnspedagogiken. Den sociala- och emotionella kompetensprofil som finns i läromedlet Resursstarka barn – Stöd till socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken (Davidsson & Juslin, 2021), har haft en vägledande roll i examensarbetet.

Examensarbets frågeställningar är:

- Hur kan den professionella stöda ett barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen?
- Vilket material skall ingå i handboken för att professionella skall kunna stöda de barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen?

I examensarbetet har olika begrepp använts genomgående. I detta stycke definieras dessa begrepp för att tydliggöra läsningen. Det första begreppet är **social gemenskap**, som innebär olika sociala situationer som barn kan ingå i. Detta kan vara bland annat inom småbarnspedagogiken, sjukvården, hemmet och fritiden. Begreppen **samhörighet** och **gemenskap** har använts för att tyda på den sociala gemenskapen. Med **utanförskap** menas ett barn som ofrivilligt kan bli eller blir utanför den sociala gemenskapen. Med begreppet **professionella** menas yrkespersoner som arbetar med barn under skolåldern.

1.1 Bakgrund

Grunderna för planen för småbarnspedagogiken (Utbildningsstyrelsen, 2022) är en nationell föreskrift i Finland, som är utformad utifrån lagen om småbarnspedagogik. Denna plan strävar efter att skapa likvärdiga förutsättningar för alla de barn som deltar i småbarnspedagogiken då det kommer till uppväxt, utveckling och lärande. Grunden för planen för småbarnspedagogiken utgår från lagen om småbarnspedagogik (Lag om småbarnspedagogik 540/2018). Planen för småbarnspedagogiken innefattar tre nivåer: de nationella grunderna, de lokala planerna samt barnens individuella planer för småbarnspedagogiken. Enligt grunderna för planen för småbarnspedagogik skall småbarnspedagogiken främja jämlikhet samt förebygga utanförskap. Småbarnspedagogiken skall även stärka barnens färdigheter i att vara delaktiga och aktiva medlemmar i samhället. "Utgångspunkten för utvecklingen av verksamhetskulturen är en inkluderande småbarnspedagogik där varje barn kan agera, utvecklas och lära sig som en unik individ och som medlem i gemenskapen" (Utbildningsstyrelsen, 2022, s. 24).

Yrkehögskolan Novias treåriga projekt "Resursstarka barn – stöd till socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken" strävar efter att ge verktyg till professionella inom småbarnspedagogiken för att utveckla sin kompetens i att stöda dessa barn. För att professionella skall kunna stöda barnen, krävs kunskap om barns livsvillkor och riskfaktorer.

Det kan vara frågan om samhällsliga risker, risker i närmiljön eller individuella risker. Dessa risker kan vara kopplade till oro för familjens ekonomi och ork i vardagen, familjen och omsorgssvikten men även sjukdom, funktionsnedsättning eller utmanande beteende hos barnen. (Davidsson & Juslin, 2021, ss. 7, 13-14).

Ett barn är inte resursstarkt från födseln. Det är något som utvecklas med hjälp av vägledning och stöd från de vuxna som är delaktiga i barnets liv. Dessa vuxna kan vara pedagoger inom småbarnspedagogiken, vårdnadshavare eller andra vuxna i barnets omgivning. Ett barn som fått stöd och positiva upplevelser om sig själv och den yttre världen, är ofta ett barn som är resursstarkt. Barnet ser möjligheten för utveckling, har en enhetlig självbild där hen förstår sina kunskapsområden samt vågar misslyckas utan att det avsevärt påverkar självbilden. Det resursstarka barnet har sociala och emotionella kompetenser som hen utvecklat och fortsätter utveckla under hela sin livstid. (Juslin & Davidsson, 2016, ss. 11-12). De sociala och emotionella färdigheterna tränas genom de dagliga situationerna och ger därmed goda möjligheter för bland annat självkontroll, empati och vänskapsrelationer. (Davidsson & Juslin, 2021, ss. 28-29).

1.2 Arbetets disposition

I examensarbetets första kapitel presenteras arbetets syfte och frågeställningar. Kapitlet inleds med statistik och faktabaserad information med koppling till examensarbetet och dess syfte. Syftet och frågeställningarna presenteras och tanken bakom valet av produkt synliggörs för läsaren. En förklaring till de centrala begreppen som används i arbetet finns även i det första kapitlet. Kapitlet innefattar även bakgrundsinformation för examensarbetet så som planen för grunderna för småbarnspedagogik samt information om projektet Resursstarka barn. Läsaren inleds även i vad ett resursstarkt barn är. I följande kapitel presenteras forskningsmetodiska aspekter som har tagits i beaktande i examensarbetet. Här presenteras metoden för examensarbetet samt hur datainsamlingen har genomförts. Det etiska förhållningssättet samt tillförlitligheten är även inkluderat i detta kapitel, likaså litteraturoversikten. Arbetet fortsätter med kapitel tre som ger en teoretisk bakgrund för arbetet och produkten som utvecklas utifrån teorin. Här behandlas olika faktorer som kan påverka barnets samhörighet på ett positivt eller negativt sätt. Till dessa faktorer hör självkänsla, temperamentsdrag, samspel, anknytning och resiliens och de behandlas i detta kapitel.

I kapitel fyra ges information om hur sociala och emotionella kompetenser utvecklas samt hur de olika utvecklingsstadierna ser ut vid en normal utveckling. I kapitel fem framförs information om kommunikation med barn. Kommunikation är en viktig del i all verksamhet med barn och har därför ett helt eget kapitel i arbetet. Med hjälp av god och effektiv kommunikation kan den professionella stöda barnet. Kapitel sex är tillägnat till fem grundprinciper som varje barn har rätt till och som har betydelse i varje relation barnet har. Kapitlet är strukturerat enligt dessa principer och är riktat till den professionella. I kapitlet ges praktisk och teoretisk kunskap för hur den professionella kan i arbetet med barn, främja barnets samhörighet.

Lekens betydelse för en sund utveckling tas upp i kapitel sju. Här kan läsaren också ta del av hur den professionella kan stöda barnet genom leken. Kapitel åtta innehåller information om produktutvecklingen och en sammanfattning av teori som stöder produkten. Här finns också några praktiska lekar och övningar som den professionella kan göra med barnen för att stöda deras integrering i gemenskapen. Citat som använts i handboken för att inspirera och väcka tankar är angivna i detta kapitel. Kapitlet slutar med en sammanfattning av återkoppling om handboken som samlats från professionella som arbetar inom social- och hälsovården, småbarnspedagogiken samt inom skolväsendet. Examensarbetets avslutande kapitel, det vill säga kapitel nio innehåller en slutdiskussion samt en kritisk granskning av examensarbetet. Där efter kommer källor och bilagor.

2 Metod

I detta kapitel beskrivs examensarbetets arbetsprocess, datainsamling och litteraturoversikt. Arbetsprocessen innehåller teori om hur ett funktionellt arbete ska göras och vad som är viktigt att ta i beaktande. Datainsamlingen och litteraturoversikten presenterar vilken information och teoretisk bakgrund som använts. Kapitlet innehåller också olika etiska riktlinjer som är viktiga.

2.1 Arbetsprocess

Skribenterna för detta examensarbete har valt att göra ett funktionellt arbete. Ett funktionellt arbete innebär att examensarbetet utmynnar i en konkret produkt som bidrar till branschutveckling. I ett funktionellt arbete är kopplingen mellan teori och praktik viktig. (Vilkka & Airaksinen, 2003, ss. 41-42). Utvecklingsprocessen skall synas tydligt och eftersom ett funktionellt arbete alltid resulterar i en konkret produkt skall det framkomma

vilka metoder som använts för utvecklingen av produkten. (Vilkka & Airaksinen, 2003, s. 51).

I ett funktionellt arbete görs alltid produkten för ett visst ändamål. Ändamålet utgör grunden för produktens utvecklingsprocess då produkten skall anpassas till det. Att ha ett klart och tydligt ändamål gör att produktutvecklingen hålls inom projektets ramar. (Vilkka & Airaksinen, 2003, ss. 38-40). Målgruppen för handboken är professionella som arbetar med barn under skolåldern, men det kan även tänkas att professionella som arbetar med till exempel äldre barn kunde utnyttja den i sitt arbete. I ett funktionellt arbete ska produkten ta målgruppen i beaktande. Tonen och sättet som produkten, i detta fall handboken, skrivs på är viktigt att beakta. I texten ska målgruppen och arbetets syfte komma fram och bearbetas på ett sätt som är lätt för läsaren att uppfatta. (Vilkka & Airaksinen, 2003, ss. 129, 151).

I arbetsprocessen strävar skribenterna till att komma fram med vad som har gjorts och varför. Även resultaten man kommit fram till ska presenteras. (Vilkka & Airaksinen, 2003, s. 65). Då arbetsprocessen börjar bör gruppen eller individen kartlägga vilket material som finns, och vad som är aktuellt för det valda ämnet. Vilkka och Airaksinen (2003, ss. 27-28) beskriver att det ska finnas en realistisk tids plan, och att flexibilitet med tidtabeller behövs då det är flera som jobbar på samma arbete.

I början av skrivprocessen har skribenterna bekantat sig med material på olika plattformar. Skribenterna har läst sig in på olika områden om blyghet, osynlighet och utanförskap hos barn under skolåldern. Senare har skribenterna läst mera om gemenskap, lek, kommunikation och socioemotionell utveckling hos barn under skolåldern. Efter en kartläggning om vad som finns och inte finns på marknaden och vad som kunde utvecklas, valde skribenterna att utveckla ett material för att stöda gemenskap. Skribenterna har läst publikationer i projektet resursstarka barn, och allmänt funderat kring vilka böcker, texter artiklar och sidor som kunde fungera som bra och informativa källor.

Skribenterna har med hjälp av regelbundna möten och en öppen kommunikation klarat av att hålla sin tidsplan och de egna delmålen genom hela arbetsprocessen. Genom tät kontakt med varandra har skribenterna aktivt hittat lösningar på utmaningar under processens gång. Skribenterna har aktivt läst relevant material, samt fördjupat sig i olika delar som ansetts viktiga för examensarbetets syfte. Allt material som skribenterna läst och skrivit om har dock inte varit relevant för examensarbetet. Genom de egna begräsningarna har text som inte besvarat arbetets syfte kunnat uteslutas och eller bearbetas.

Genom goda diskussioner och teori kunde skribenterna se att utanförskap är ett dilemma. Då arbetet med produkten påbörjades fanns en bra grund att utgå från, och många idéer. Det har varit viktigt att produkten och arbetet är till nytta för professionella i arbetet med barn som riskerar att bli utanför gemenskapen, och att de har en tydlig koppling mellan varandra. Skribenterna har också funderat på hur och vad som är viktigt för att texten skall vara tydlig och att den ska besvara syftet.

Vilka och Airaksinen (2003, s. 151) konstaterar att skribenterna bör fundera kring avgränsningarna inom sitt arbete. På grund av att temaområdet för detta arbete är brett, har många avgränsningar gjorts. En av de större avgränsningarna var att fokusera på att stöda den professionella, vilket har underlättat arbetsprocessen och produktutvecklingen. Inom arbetet har också valet gjorts att utesluta orsaker till utanförskap eftersom det blir för stort och är något som kunde fördjupas på många plan.

2.2 Datainsamling och litteraturöversikt

I examensarbetet har skribenterna främst använt sig av olika artiklar och böcker, men även av en enstaka blogg eller nätsida som innehåller material inom ämnesområdet.

En litteraturöversikt skall göras för att hitta tidigare gjorda forskningar inom samma temaområde som examensarbetet. Artiklarna, böckerna och andra källor som används bör vara relevanta. För att det skall vara relevanta kommer tidsbegränsningar, rätta söktermer, ord och kombinationer av ord att behöva utnyttjas. Genom att hitta tidigare artiklar och undersökningar inom det valda ämnet, kan teorin kopplas till produkten som kommer att skapas. (Forsberg & Wengström, 2015, s. 25).

Skribenterna har använt sig av litteratursökningar. Litteratursökningar kan göras på olika sätt, endera manuellt eller som databassökningar. Manuell sökning innebär att gå igenom referenslistor i olika artiklar som handlar om ämnet skribenterna kommer att skriva om. Det kan också gå ut på att läsa igenom tidskrifter. Databassökning innebär exakt det som namnet säger, att söka via olika databaser för artiklar som handlar om det ämnet som skribenterna skriver om. När databassökningar görs bör sökord formuleras, med vilka skribenterna sedan hittar artiklar som stöder deras arbete. För att hitta de rätta sökorden kan skribenterna ta hjälp av bibliotekets personal. (Forsberg & Wengström, 2008, ss. 80-81). En del databaser hittas på nätet gratis men för att nå andra databaser behöver skribenterna använda sig av yrkeshögskolans Novias elektroniska resurser och bibliotekets hemsidor (Alma-Novia).

Litteratursökningarna i detta examensarbete är gjorda i olika databaser på nätet samt bibliotek. Databaser som används är Google Scholar, Finna och EBSCO. Eftersom skribenterna bor på olika orter har många bibliotek kunnat användas, dessa var ASA Novia, Väståbolands Blanka bibliotek, Åbo stadsbibliotek, Kyrkslätt huvudbibliotek Fyyri och Helsingfors centrumbibliotek ODE. Avgränsningar i sökningarna har varit tidsbegränsningar. Tidsbegränsningarna har varit från år 2000 fram till år 2022, men för att få mer aktuella artiklar har skribenterna ändrat på tidsbegränsningen till från år 2012 fram till år 2022. Andra avgränsningar har varit tillgänglighet av hela texten och att texterna är referensgranskade.

För att hitta artiklar, undersökningar och böcker som stöder arbetet och produkten har ämnesspecifika ord använts. För att få en så bred syn som möjligt för vilka artiklar som finns inom temaområdet har sökningar gjorts på tre olika språk, engelska, finska och svenska. Sökorden på engelska har varit bland annat *shyness*, *early childhood*, *early childhood education*, *social exclusion* och *risk*. På finska har sökorden varit bland annat *ulkopuolisuus*, *varhaiskasvatus* och *ujous*. De svenska sökorden har varit bland annat *småbarnspedagogik*, *socialt utanförskap*, *blyghet* och *lek*. Eftersom examensarbetets syfte har ändrat i början av skrivprocessen, har sökord inte nödvändigtvis lett till artiklar som skulle användas i själva texten eller i arbetet.

I bilaga 1 åskådliggör arbetets litteratursökning för vetenskapliga artiklarna. Litteratursökningen visar begränsningarna, sökorden, samt hur många artiklar som används från respektive sökning.

2.3 Etiskt förhållningssätt och tillförlitlighet

För att en vetenskaplig forskning skall vara etiskt godtagbar och tillförlitlig bör forskningen bedrivas i enlighet med god vetenskaplig praxis. God vetenskaplig praxis innebär bland annat att forskarna hänvisar till tidigare forskning på ett korrekt sätt, att datasekretessen behandlas korrekt, undersökningsresultaten publiceras med öppenhet samt att resultatens dokumentering och presentation sker hederligt och omsorgsfullt. (Forskningsetiska delegationen, 2012, ss. 18-19). Begreppet forskningsetik är ofta sammankopplat med andra områden inom forskning så som dataskydd, hur forskningsdata hanteras och öppen tillgång till forskningspublikationer. (Helsingfors Universitet, 2021).

God forskningsetik handlar om att vara tydlig med personerna som deltar i en undersökning, så att de är införstådda i hur undersökningen kommer att utföras. Etiska aspekter innefattar

även att de personer som intervjuas eller observeras har gett sitt samtycke. Det innebär att personerna i undersökningen är medvetna om hur materialet kommer att användas och hur resultaten kommer att spridas (Bell & Waters, 2016, s. 62). Tillförlitligheten är en av de grundläggande principerna för integritet i forskning. Genom tillförlitligheten kan god forskningssed och att forskningen är av god kvalitet påvisas. Kvaliteten av en forskning kan ses i design, metod, analys och användning av resurser. (ALLEA - All European Academies, 2018, s. 4).

Genom ett urval av litteratur som styrker syftet och frågeställningen i arbetet kan en god tillförlitlighet uppnås. Tillförlitligheten i detta arbete påvisas även genom att forskning som används är referensgranskad och evidensbaserad. Nya forskningar eller äldre forskningar där det hänvisas till i nyare forskning används. Även äldre forskning beaktas, om den enligt skribenterna är relevant och tillför något till arbetet. Genom att information har sökts via organisationer som arbetar med detta tema kan tillförlitlighet påvisas för detta arbete.

3 Faktorer som kan bidra till utanförskap och gemenskap

Det finns flera faktorer som kan öka risken för att ett barn hamnar ofrivilligt utanför. Samma faktorer kan också skydda barnet från utanförskapet och främja gemenskap. Faktorerna kan vara både yttre och inre, medfödda och inlärd. Nedan sammanfattas information om anknytning, resiliens, temperamentsdrag, självkänsla och samspel. Det är värt att nämna att även funktionshinder kan vara riskfaktorer för utanförskap, här ligger ändå fokuset på de fem ovannämnda faktorerna.

3.1 Anknytning

Grunden för de sociala färdigheterna är goda anknytningar till vuxna i småbarnsåldern. En god anknytning innebär att barnet, från födseln, kan lita på en människa som ser till hans bästa och finns där en längre tid, åtminstone under det första året. Ett litet barn visar inte alltid samma trots och missnöje inför en professionell i en obekant miljö. Detta innebär inte att de professionella skulle få barnet att lyda bättre tack vare sin yrkeskunskap, utan detta är en del av barnets naturliga utveckling. Ett litet barn visar missnöje till den som känns trygg och till den som hen vågar. Även om vissa vardagssituationer kan verka fungera bättre i en professionells närvaro, betyder det inte att den professionella skulle vara ett bättre alternativ för den emotionella utvecklingen. Ett barn under två år kan inte lära sig att hantera sina känslor med en främmande person utan endast med den första och viktigaste

omsorgsgivaren. Att ett litet barn inte reagerar på om den viktigaste omsorgsgivaren lämnar barnet till en annan person kan tyda på att en tillräckligt god anknytning inte har uppnåtts. En utebliven reaktion i en sådan situation tyder inte på självständighet eller mognad i tidig ålder. (Keltikangas-Järvinen, 2012, ss. 43-47).

För att kunna förstå och kunna reflektera över barns beteende behöver vi förstå hur anknytningsteorierna hänger ihop med beteendet. När man förstår det, kan man hjälpa och stöda barn i deras utveckling. Inom utvecklingspsykologin definieras anknytning som att något mindre hänger ihop med något större. Det har påvisats att barns anknytningsmönster anammas i deras personlighet, vilket har gjort att vi bättre förstår varför människor känner och agerar på ett visst sätt i olika möten med andra människor. Inom anknytningsteorin betonas vikten av trygga och goda anknytningsmönster mellan barn och vuxna, vanligen barnets föräldrar och andra personer som står barnet nära. Alla människor har ett grundläggande behov av känslomässiga relationer till andra människor. Alla barn formar någon typ av anknytning. Kvaliteten på anknytningen varierar och därmed utvecklas olika anknytningsmönster mellan barnet och personen som barnet knyter an med. De anknytningsmönster som vi har grundat i en tidig ålder kan aktiveras i situationer då vi känner oss oroad, stressade eller osäkra och kan få oss att agera på ett sätt som vi inte är beredda på. (Olsson & Olsson, 2021, ss. 57-58).

Små barn har ett stort behov av trygga vuxenrelationer. Det är till fördel att barnen får träffa pedagoger som kan bemöta och bekräfta barnens känslomässiga behov och som kan finnas till tröst då barnet behöver tröstas. Yngre barn har ett större behov av bekräftelse än vad äldre barn har. Det handlar om att ha en trygg anknytning till den vuxna för att genom social kommunikation kunna utveckla sin språkliga färdighet. Yngre barn har även ett större behov av att dagligen känna sig trygga, så att de kan utforska världen och kunna utveckla sina sociala färdigheter. Barn som inte har en trygg anknytning söker sig till trygghet och närhet även när ingen fara hotar. Dessa barn har även ett större behov av vuxenkontakter, men upplever samtidigt att de inte är nöjda med den anknytning som de får. Barn som har problem med anknytningen har inte fått möjligheten att utveckla ett fungerande anknytningsmönster. (Olsson & Olsson, 2021, s. 58).

3.2 Resiliens

Resiliens kan beskrivas på flera olika sätt, men den vanligaste beskrivningen av resiliens är att man klarar av att hantera motgångar och utmaningar. Tidigare ansågs det att resiliens enbart utvecklades i barndomen, men det har påvisats att resiliens kan påverkas av de erfarenheter vi får under hela vårt liv. Resiliens är en kapacitet som vi alla kan lära och utveckla. (Furu & Heikkilä, 2022, ss. 24, 45).

För att ett barn skall kunna utveckla resiliens påverkas både de inre och yttre resurserna hos barnet på utvecklingen. De inre resurserna är de psykiska resurserna som att hantera känslor och tankar. Hur vi handskas emotionellt och mentalt med det som händer oss, påverkas av hur våra personlighetsdrag är utformade. Man kan reagera optimistiskt eller pessimistiskt på en händelse. Hur vi reagerar beror på hurdan växelverkan vi har med människorna runt omkring oss. De yttre resurserna är de sociala resurserna som utgör hur barnet agerar i vardagliga situationer tillsammans med trygga vuxna och vänner. Till detta ingår barnets beteende, språkanvändning, kommunikation och relationer. Verksamheten inom småbarnspedagogiken kan även ses som en yttre resurs, eftersom verksamheten skapar utrymme för hur dynamiken fungerar inom barngruppen. Om barnet får utrymme att uttrycka sig och bearbeta sina erfarenheter eller blir barnet åsidosatt av den vuxna eller vännerna påverkar det resiliensen. (Furu & Heikkilä, 2022, ss. 55-56).

För att kunna utveckla sin resiliens, behöver barn få känna att de tillhör en grupp både på individnivå och på gruppnivå. Furu & Heikkilä (2022) hävdar att på individnivån handlar det om att barnet känner att hen hör till, att barnet har ett värde och är viktigt för de andra. För att den inre resiliensen skall byggas upp behöver barnet även utveckla sina sociala förmågor, självförtroendet och självförtroendet. Den individuella resiliensen och samhörigheten är alltid kopplad till gruppen. På gruppnivå handlar det om att barnet känner en samhörighet med gruppen. Oberoende om denna känsla av samhörighet kommer från vännerna eller från en professionell, har denna samhörighet en stor inverkan på kollektiva sammanhang och i samhället. På samhällsnivå betyder det stödande vänner och vuxna, samt känslan av att få lyckas. För att barns resiliens skall utvecklas behöver de olika samspel mellan andra barn och även trygga vuxna. Hur ett barn utvecklar sin resiliens har stor betydelse hur relationer, samspel och kommunikation utvecklas i barnets vardag. (Furu & Heikkilä, 2022, ss. 80-81).

Att barn får känna tillhörighet, deltagande och samhörighet utgör väsentliga delar i utvecklingen av barns resiliens. Småbarnspedagogiken har här en nyckelroll. Sättet som resiliens kan byggas upp på kan göras på flera olika sätt. Det finns ingen tydlig modell för

hur detta skall göras utan varje verksamhetsställe kan anamma olika metoder. Dock är en av grunderna att barnet kan känna att den är uppskattad, får andras tillit, att barnet tillsammans med gruppen och den vuxna känner att de hör ihop och att de alla är jämlika. (Furu & Heikkilä, 2022, s. 100).

3.3 Temperamentsdrag

Det medfödda särdraget som gör alla människor till olika individer kallas temperament (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 10; Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2021 a). Temperament kan beskrivas som människans beteendestil, dennes sätt att reagera olika på olika händelser (Dunderfelt, 2012, s. 19) samt förmåga till självreglering. Redan i tidig ålder kan man lägga märke till ett barns temperament, som till viss del är bestående livet ut. (Bates & Jackson A. Goodnight, 2008, s. 494; Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 10). Någon kan vara lugn och den andra livlig, en visar starka känslor medan den andra är lite mer återhållsam, någon kan behöva tid att fundera medan den andra redan satt i gång. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2021 a). Sättet man agerar förändras med åldern och vissa drag kan även försvinna som resultat av uppfostringen. En människas temperament kan förklara varför vissa människor är intresserade av att knyta nya sociala band, medan andra är tillfreds med de sociala kontakterna de fått som små, livet ut. (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 10). Att ett barn en gång reagerar på ett visst sätt inför en ny situation definierar inte dennes temperament. Däremot kan man tala om temperament då en liknande reaktion noteras upprepade gånger. (Bates & Jackson A. Goodnight, 2008, s. 594).

Keltikangas-Järvinen (2004, s. 11) menar att blyghet, försiktighet och viljan att dra sig undan sociala sammanhang inte är ett tecken på brister i den sociala utvecklingen eller tecken på dåligt självförtroende, utan att det är medfödda temperaments drag. Keltikangas- Järvinen tar även upp att det inte finns ett bra eller dåligt temperament i sig, utan att man måste stärka respektive försvaga vissa temperamentsdrag, för att få barnet att fungera i en helhet. Hon menar att detta kräver att man som professionell kan identifiera var och ens behov, och arbeta utifrån dem. Det går inte att socialisera ett blygt barn på samma sätt som man gör med ett barn som gärna ingår social interaktion. Temperamentet svarar på frågan hur en människa gör något. Det kan synas i stilen hur en person uttrycker sina känslor, hur länge man orkar koncentrera sig på samma sak, hur lätt distraherad man är eller hur aktiv man är. (Keltikangas-Järvinen, 2004, s. 37).

Man kan gruppera de olika temperamentsdragen till tre temperamentstyper: ett lätt temperament, långsamt anpassningsbart temperament och ett svårt temperament. I det lätta temperamentet ingår en regelbundenhet i de naturliga behoven som sömn och mat, en positiv syn mot allt nytt och en vilja att möta nya människor och händelser. Till den lätta temperament typen hör även en förmåga att anpassa sig till förändringar, en hög irritationströskel och ett mindre intensivt sätt att visa känslor. (Keltikangas-Järvinen, 2004, ss. 62-63).

Det långsamt anpassningsbara temperamentet kan beskrivas genom att barnen kan ha en relativt svag men ändå negativ reaktion till det nya och anpassar sig långsamt till nya saker trots upprepade möjligheter. Dessa barns känsloreaktioner är inte starka och deras naturliga behov är regelbundna, men allt det nya tillför motstånd. Ett barn med detta temperament gör ofta motstånd i situationer då man ska göra något första gången, smaka på någonting första gången eller börja på dagis. Däremot kan barnet börja känna sig bekväm och få en positiv attityd mot det nya om hen, flera gånger, får bekanta sig med situationen utan att känna press eller krav. (Keltikangas-Järvinen, 2004, ss. 63-64).

Barn med det så kallade svåra temperamentet är motsatsen till det lätta temperamentet. Dessa barn kan ha oregelbundna mat och sovtider, och är ovilliga att prova på exempelvis ny mat. Ett barn inom den svåra temperamentstypen har svårt att anpassa sig till allt nytt, hen vill att allt ska ske i samma rutiner som vanligt. Dessa barn har känsloreaktioner som syns och hörs, och det är inte ovanligt att det smäller i dörrarna eller att föremål kastas. (Keltikangas-Järvinen, 2004, ss. 65-66).

Keltikangas-Järvinen (2004, s. 67) poängterar att man inte direkt kan kategorisera alla barn till att tillhöra en viss temperamentstyp, utan att det finns barn som kan finnas mellan olika typer. Man kan inte säga att en temperamentstyp skulle vara bättre än den andra, utan alla typer har sina styrkor och svagheter. Tolkningar som görs av de olika temperamenten skiljer sig även åt. Någon kan se det överaktiva barnet som omöjligt och irriterande medan någon annan ser samma barn som energiskt, modigt och duktig (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2021 a; Dunderfelt, 2012, s. 47).

3.4 Självkänsla

Självkänsla kan beskrivas som de tankar och känslor en person har om sig själv. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, s. 149). Man kan säga att en person har en god självkänsla då hen urskiljer mer positiva än negativa egenskaper hos sig själv. Med en god självkänsla värderar

man sig själv och kan försvara sina värderingar. Man känner även att man är bra och viktig så som man är, och har inte ett behov att visa det genom prestationer eller framgång. Med en god självkänsla kan man även se det goda i andra och värdera deras kunnande och åsikter. En person med bra självkänsla tror på sig själv och behöver inte vara alla till lags, och är inte rädd för att göra någonting annorlunda. Personen klarar även av misslyckanden och besvikelser. (Keltiangas.Järvinen, 1994, ss. 17-23).

Självkänsla är egentligen bara en tanke, någonting som i princip inte finns och som inte går att mäta. Trots detta har självkänslan en viktig roll i människans liv. Den styr hela tiden personens yttre, hur hen tänker och agerar. Eftersom självkänslan är en tanke, är den skiftande och formbar. Människan är ett flockdjur och analyserar och upptäcker ständigt signaler som andra människor sänder. Människans yttre berättar om och avspeglar självkänslan. Genom att se på till exempel hållningen, händerna, sättet att prata, en handskakning eller hur personen bär huvudet berättar en hel del om självkänslan. Det är dock möjligt att lära sig uppträda som en självsäker person, även om den inre realiteten är något annat. Det första intrycket av en person kan med andra ord ändra efter en tid i andras ögon. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela, & Huovinen, 2008, ss. 12-14).

Självkänslan förändras och påverkas av många olika faktorer som exempelvis ett barns utvecklingsstadier, hormoner, händelser i livet, sjukdom, känslan av närhet och kärlek. Detta är en naturlig variation och är oundviklig. På detta vis utvecklas en helhet, och i bästa fall en realistisk och fungerande jag-bild. Då barnets självkänsla upplever törnar behövs en stabil vuxen som kan leda barnet igenom det. Den vuxna bör inte själv rasa ihop och tänka att uppfostringen misslyckats. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela, & Huovinen, 2008, s. 40).

Självkänslan utvecklas genom hela livet. Grunden för ett gott självförtroende sätts redan i spädbarnsåldern då föräldrarna genom ögonkontakt, beröring och sin röst användning kan visa att barnet är viktigt och glädjande för dem. Ett barns utveckling av självkänslan får nya inslag och dimensioner i samspelet med andra och omgivningen, där barnet får öva på att fungera i en gemenskap. Genom samspelet med andra får barnet konstant respons och kan utifrån den bygga upp sin självkänsla. Då barnet växer minskar även behovet av respons. Då förstår barnet, utan respons, att hen är skicklig eller vet att man inte behöver vara rädd i en situation. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017 a). Då ett barn fått goda grundstenar till att bygga sitt självförtroende utstrålas det i barnets sätt att vara. Ett självsäkert barn får lättare vänner, blir bemött bättre och respekteras av andra. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela, &

Huovinen, 2008, ss. 14-15). En bra självkänsla är en skyddande faktor mot prestationsångest och depression. (Krantz Lindgren, 2015).

3.5 Samspel

Grunden för självuppfattning och förståelsen för samspel mellan människor, fås redan under barnets tre första år. (Keltikangas-Järvinen, 2012, ss. 7-8). Under de tre första levnadsåren sker utveckling på många plan både psykiskt och fysiskt, snabbare än någonsin under människans liv. Denna utveckling sker inte i jämn takt utan stegvis. Utveckling sker hela livet, men det är under dessa tre år som grunden för ens egen personlighet byggs upp. Under dessa år utvecklas barnets självuppfattning samt en grundförståelse för hur människor fungerar i samspel med andra. Barnet lär sig även hur man kan hantera sina egna känslor och beteende samt hur man kan reagera på andras känslor och beteende. För att lära sig detta krävs en god växelverkan med, för barnet, trygga och viktiga professionella. (Keltikangas-Järvinen, 2012, s. 21).

Redan som små är barn intresserade av vad andra i deras omgivning gör och hur de fungerar i samspel med andra. De första relationerna sätter redan en grund för hur barnets modell för samspel kan se ut (Papunet). Trygga människorelationer som att vara delaktig i ett samband, höra till en grupp samt att dela livets glädje och sorger, är basen för det mänskliga livet. För en del barn kan växelverkan med andra tyckas komma naturligt, medan det för andra barn kan finnas svårigheter i att etablera relationer. Ett barn behöver stöd för att kunna utveckla sina kunskaper i samspel och för att lära sig reglera känslor. (Haapsalo, Kirkkopelto, & Repo, 2016, s. 6).

Ett barn växer och utvecklas i samspel med andra. För att förebygga uteslutning, ensamhet och mobbning är det viktigt att skapa en trygg barngrupp. En god och trygg barngrupp är även den plats där man kan etablera goda vänskapsrelationer och öva på sina sociala färdigheter. Det är inte en självklarhet för alla barn att naturligt hitta sin plats i en grupp. Genom lek kan man främja detta. Leken medför positiva upplevelser i växelverkan med andra barn, som i sin tur leder till att gruppen känns trygg. Ett barn som har svårigheter i att hitta sin plats i gruppen behöver känna stödet av en vuxen genom att denna deltar i leken. (Haapsalo, Kirkkopelto, & Repo, 2016, s. 28).

4 Barnet som en socioemotionell helhet

För att kunna stöda ett barn som individ samt i grupp behövs kunskap över barnets normala utveckling. Individuella skillnader hos barn behöver också beaktas. Trygga och stabila vuxna i barnets liv utgör en viktig del i barnets sunda utveckling. I följande kapitel behandlas barnets sociala och emotionella färdigheter samt utveckling. Kapitlet behandlar också faktorer som kan påverka barnets samhörighet.

4.1 Socioemotionella färdigheter och samhörighet

Denham och Weissberg påpekar enligt (Määttä, o.a., 2017) att en positiv socioemotionell utveckling främjar ett barns mentala och fysiska hälsa samt förebygger möjliga beteendestörningar. Som exempel nämner de att ett barn som har svårigheter att sätta ord på känslor ofta även har svårigheter med att reglera dem. Svårigheter med regleringen av känslor kan även bidra till att man blir en mindre populär lekkamrat. Har ett barn brister i sin sociala och emotionella utveckling finns det en risk att barnet blir utanför, ensamt eller till och med utsatt för mobbning. Kännetecknen för dessa barn är att de kan vara känsliga, blyga eller ängsliga, helt enkelt skiljer sig från mängden. (Davidsson & Juslin, 2021, s. 14).

Till barns sociala och emotionella färdigheter hör enligt Gottberg (2007, s. 17) samt Davidsson och Juslin (2021, s. 28) att ett barn kan känna igen och förstå både sina egna och andras känslor. För att ett barn skall lära sig detta kan man som vuxen hjälpa barnet i att utveckla sin självkännetekn, empati, kommunikation och konflikthantering (Gottberg, 2007, s. 17). Davidsson och Juslin (2021, s. 30) tar vidare upp självregleringen, förmågan att skapa och upprätthålla sociala relationer samt att kunna göra ansvarsfulla beslut. De framhäver även kunskapen att kunna stå emot sociala tryck i de egna besluten och att våga ta plats.

Genom att inom småbarnspedagogiken strukturerat och medvetet arbeta med de sociala och emotionella färdigheterna kan barnen fungera och må bättre såväl individuellt som i en grupp. Genom att den sociala och emotionella träningen är strukturerad ökar möjligheterna för barnen att kunna ta bra beslut, hantera konflikter och förstå konsekvenser. Småbarnspedagogiken fungerar som en kompletterande plattform till föräldrarnas kunskap om sina barn. Detta genom den kunskap om pedagogik och inläring det finns hos de professionella. Genom en god kontakt mellan hem och småbarnspedagogiken kan man ytterligare främja möjligheterna till att stärka barnets sociala och emotionella utveckling. (Gottberg, 2007, ss. 17-19).

4.2 Vad formar den socioemotionella utvecklingen?

I dagens samhälle blir det allt viktigare att ha goda sociala- och emotionella färdigheter såsom förmåga att lyssna, känna igen och förstå olika synvinklar (Määttä, o.a., 2017). Bates, Goodnight och Fite (2008) hävdar att det finns många faktorer som formar barnets socioemotionella utveckling, både inre och yttre. De inre faktorerna som formar den socioemotionella utvecklingen är barnets temperament och förmågan att ta in information. Även de neurobiologiska utvecklingsförutsättningarna hör till de inre faktorerna och dessa innefattar förmågan att ta till sig tal. Till de yttre faktorerna hör föräldrarnas och professionellas fostran, samt vilka inlärningsmöjligheter barnet har får en stor inverkan på den socioemotionella utvecklingen.

Det kan finnas olika riktgivande linjer om hur och i vilken takt ett barns sociala och emotionella färdigheter utvecklas, man får dock inte glömma att alla barn är individuella. Många yttre- och inre faktorer spelar roll i vilken takt barnet utvecklas, dessutom finns en naturlig fluktuering i utvecklingsprocessen. Självglering består av olika komponenter och de olika färdigheterna och komponenterna utvecklas och mognar dessutom sällan linjärt med varandra. Ett exempel är att barnets emotionella reglering börjar utvecklas före beteenderegleringen. De emotionella kompetenserna stöder dock i sin tur utvecklingen av beteenderegleringen. Om barnet då stöds och de positiva känslorna upprätthålls genom denna utvecklings- och mognadsprocess lär sig barnet att kontrollera sitt beteende och klarar till exempel av att koncentrera sig på sin uppgift bättre. Så som redan är nämnt utvecklas de olika färdigheterna i en individuell takt, ingen, inte heller professionella eller vårdnadshavare kan försnabba dem, men barnet kan och bör stödas i processen. (Howse, Calkins, Anastopoulos, Keane, & Shelton, 2003, ss. 115-117).

Shulman konstaterar (enligt Määttä o.a., 2017) att det trots mycket forskning, fortfarande saknas en gemensam syn på hurdan karaktären av ett barns socioemotionella utveckling i grunden är. Vissa teorier baserar sig på att ett barns socioemotionella utveckling baserar sig på medfödda förutsättningar medan andra teorier anser att utvecklingen sker i växelverkan med miljön, men i första hand genom barnets upplevelser och mognad.

4.3 Barns sociala färdigheter och utveckling

Barnet börjar utveckla sina sociala färdigheter direkt hen föds. Även om man tänker att ett nyfött barn inte är socialt, så försöker hen kommunicera på ett eget sätt. (Kreutz Wirfelt, 2014, s. 66). Under de första levnadsmånaderna lär sig barnet flera sociala färdigheter.

Genom leenden, rörelse och ljud kommunicerar barnet under de första levnadsmånaderna. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2021b, s. a).

Mellan 6–12 månader börjar barnet märka andra personer och vill ha alltmer kontakt med sina föräldrar och syskon om hen har syskon. (Kreutz Wirfelt, 2014, s. 194). Det som är bra att komma ihåg är att barnet följer med vad personerna runt hen gör och hur de kommunicerar, barnet börjar imitera rörelser och andra beteende som hen ser. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2021b). När barnet blir ett år börjar hen lära sig att gå och börjar lära sig ord och att tala. Första orden kan redan komma före barnet fyller ett år. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017 b). Då blir barnet även mer intresserad av sin omgivning och börjar undersöka omgivningen. (Vilén, o.a., 2006, ss. 158-159). Genom leken lär sig barnet regler och att kommunicera. En ettåring leker ofta för sig själv och orkar inte fokusera på samma lek länge utan leken byts ofta. En ettåring är också självcentrerad, barnet vill få sin egen vilja igenom. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017 b). I två års åldern ökar intresset av att leka och vistas med andra barn. Att leka med andra barn i den här åldern är ännu svårt och kräver handledning och stöd från en vuxen person. (Vilén, o.a., 2006, s. 159).

Ett treårigt barn kan redan känna igen när någon annan är nedstämd och känner igen olika känslor hos andra. Treåringen kan även småningom börja dela leksaker med de andra barnen men barnet är i denna ålder ännu possessiv och vill ha sina egna leksaker. För en treåring skulle det vara bra att få börja träffa andra barn och senast nu börja öva på sina sociala färdigheter. När barnet närmar sig fyra års åldern blir vännerna viktiga. Ett blygt barn kan den professionella utmana i olika sociala situationer där barnet kan öva på att vara en del av gruppen. Medan det barnet som alltid är i farten och håller koll i lekarna, ska den vuxna påminna att låta de andra också bestämma över leken och att ta alla vänner med i leken. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017 c). När barnet närmar sig femårsåldern är hen bättre på att använda sina ord. Om det blir bråk mellan barnen så har den fysiska delen minskat en aning för en femåring. Känslorna är fortfarande svåra att kontrollera så det kan hända sig att skuffande och slag händer när barnen bråkar. Första förtjusningarna kan också komma i den här åldern och vänner blir allt viktigare. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2018).

4.4 Barnets emotionella färdigheter och utveckling

Då barnet är mellan 2,5–3 år börjar barnet komma in i lekåldern, vid den här åldern klarar barnet av att uttrycka sina känslor genom kroppen (ögonkontakt, söka närhet med mera) och med ord. Barn bearbetar och uttrycker sina känslor genom lek och annan aktivitet. Annat som hjälper barn att bearbeta sina känslor och händelser runt sig är i att kunna se sig själv och sina situationer i olika sagor. Barnen i lekåldern använder sig ofta av regleringsmetoder som är funktionella, exempelvis kasta sig på golvet och gråta om de är upprörda. Reglering av den emotionella sidan börjar synas och utvecklas i fem till sju års åldern. Tiden i småbarnspedagogiken är en tid då barnet upplever emotionella förändringar samt lär sig handskas och tolererar känslor som kan vara svåra och upprörande. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, ss. 75-76).

Barn behöver hjälp av vuxna för att klara av de olika emotioner de känner i sitt liv. Den vuxna ska hjälpa med reglering genom att vara en trygg förebild till barnet. En trygg förebild som i många fall är barnets föräldrar eller andra som barnet ser ofta, är en person som klarar av sina egna känslor, som förstår att ett barn inte har ett utvecklat system och behöver någon stabil som kan hjälpa med att till exempel lugna ner sig. En trygg förebild accepterar barnet, uppskattar barnet och uttrycker det till barnet. Förebildens förhållande till andra är också något som barnet kommer se och som påverkar det. Sättet förebilden handskas med andra är något barnet också lär sig av, det ska tas i beaktan då personen talar till andra och sättet hen agerar med andra runt omkring. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, ss. 77-78,94).

Då emotionell utveckling sker är det fyra olika teman som påverkar den. Första temat är: Vuxnas bemötande av sig själv, det vill säga hur hen talar om sig själv. Det påverkar hur barnet talar om sig själv och ser sig själv. Hur vuxna ber om förlåtelse och går vidare från olika situationer var de till exempel överreagerar eller gjorde något utan att tänka lär barn hur man går vidare och att alla gör misstag, vilket är viktigt för barnet att förstå. Andra temat går in på hur den vuxna bemöter barnet och dess känslor. Barnet behöver få acceptans och validering av känslor. Det kan den vuxna göra med hjälp av beskrivande ord som ”är du arg? jag märker att du är ledsen?” och ord av bekräftelse. Om den vuxna inte reagerar på vardagliga behov av bekräftelse kan barnet lätt dramatisera upplevelser för att få uppmärksamheten barnet behöver. Det tredje temat handlar om vuxnas sätt att tala om sitt barn till barnen. Har man ett positivt sätt att se på barnet och dess beteende eller kommer man med en pessimistisk syn mot barnet och dess beteende. Sättet vuxna talar till barnet om barnet bestämmer ofta hur barnet själv börjar se på saker. Fjärde temat bearbetar hur vuxna

agerar i vuxna förhållanden. Hur behandlar den vuxna sig själv och andra, med hurudant språk tala den vuxna till och om andra? Vad accepterar den vuxna för behandling? Anser den vuxna att det är viktigt att uttrycka sina känslor? Samt dess sätt att lösa konflikter. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, s. 80).

Barns regleringsförmåga kan bli bristfällig om barnet under sin uppväxt inte fått trygga upplevelser, samt om den vuxna inte har hjälpt med reglering eller visar gott exempel. Det leder till att barnet kommer ha utmaningar inom dess emotionella utveckling. Barn behöver tid och omsorg då de har kommit emot situationer som varit stressiga för barnet. Många barn som har en ostabil emotionell uppväxt har ofta inte fått den hjälp och den stöd de behöver. Då barnet har brister inom det kan hen lätt vara känsligare, vilket gör att barnet går in i en stressrespons. Hos blyga barn kan man se det som att välja ett passivt sätt att agera som att dra sig psykisk eller fysiskt undan. För den vuxna är det viktigt att kunna sätta ord på barnets känslor. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, ss. 83-84).

4.5 Den socioemotionella utvecklingen enligt speglingsteorin

En teori som behandlas av Taipale enligt Reddy, är teorin om spegling. Enligt teorin om spegling påverkar den människans sociala och psykiska utveckling redan från spädbarnsålder. Spegling handlar om människors sätt att kommunicera. Ansiktsuttryck, verbal kommunikation, reaktioner och tonlägen ger oss ständigt information om hur den andra människan ser oss. Ett spädbarn lär sig att dess sätt att kommunicera (gråt) och dess behov är giltiga och riktiga, då vårdnadshavaren möter spädbarnets behov genom att till exempel ge mjölk eller byta blöjan. Redan nu sker utvecklingen av ”jag:et”, och den skapas och formas genom speglingar av människor omkring barnet. Inom utvecklingspsykologin pratar man om ”dyadic shared attention” som betyder delad uppmärksamhet. Ett exempel på detta är då barnet känner hunger, börjar gråta, och vårdnadshavaren upptäcker detta och åtgärdar barnets hunger. Barnet börjar då lära sig att hens inre känslor går att dela med andra. På detta vis uppnår barnets inre känslor en externitet, och blir så att säga riktiga. Delvis spegling är då vårdnadshavaren visar tecken på att hen nog hört barnets gråt en ser inte djupare än så, det vill säga hungern. Den delade uppmärksamheten har då endast givits åt barnets kroppsliga form (gråtet), men inte åt barnets sinne (hungern). (Taipale, 2016, ss. 23-24).

För att barnets kroppsliga och psykiska utveckling ska ske i enhet med varandra behöver vårdnadshavaren kunna se barnet inte bara som ett ”skrikande barn”, utan även som ett

”hungrigt barn”. I en miljö där vårdnadshavaren kan spegla barnet helt, lär sig barnet att dess känslor och impulser har betydelse och att det är tryggt att visa dem. Om barnet speglas av vårdnadshavaren enbart delvist kan delar av barnets utveckling avta. I ett scenario där vårdnadshavaren endast ser barnets yttre kan den inre känslvärlden stängas av, och vice versa. (Taipale, 2016, ss. 23-24).

5 Kommunikation med barn

För att kunna kommunicera med barn behövs det känna till barnets mognads- och utvecklingsnivå. Kommunikationen delas in i två grupper; den verbala kommunikationen och den icke verbala kommunikationen. Den verbala kommunikationen betyder ljud och tal, medan den icke verbala kommunikationen betyder kroppsspråk, rörelser, ansiktsuttryck och beröring. Vanligast är att bägge används vid kommunikation. Barn har olika ordförråd och begreppsförståelser beroende på i vilken ålder de är. (Tveiten, 2000, s. 61).

Barn lär sig utav det som den vuxna säger och gör, samt även av den respons barnet får utav den vuxna. Vid kommunikationen med barn är det viktigt att budskapet är entydigt. Barn förstår inte dubbeltydiga budskap, utan barn behöver bemötas med ett tydligt budskap där både ord och handling stämmer överens. Om barn inte förstår sig på kommunikationen, väljer barnet oftast att lyssna på den icke verbala kommunikationen. (Tveiten, 2000, ss. 62-63). Samtal mellan vuxna och barn ser annorlunda ut än vad samtal mellan två vuxna. Barnets kunskaper i att uttrycka sig genom ord och sätta sina känslor till ord har inte ännu utvecklats till samma nivå som vuxnas. Den vuxna behöver vara noggrann med orden hen använder sig av när man diskuterar med barn, användning av språk som barnet förstår är viktigt. Om barnet inte förstår vad den vuxna menar, kan det hjälpa att förklara på olika sätt och ur olika synvinklar. Det kan behövas flera olika perspektiv före barnet förstår och därför ska den vuxna reservera tillräckligt med tid till diskussionen med barnet. Om den vuxna har bråttom och inte hinner sätta tid på samtalet med barnet kan det hända att barnet inte hinner berätta en del saker som skulle binda ihop historien, vilket kan leda till missförstånd. (Tapper, 2021, ss. 23-25).

Beroende på i vilken ålder barnet är i, har hen olika förmågor att förstå informationen som ges. Redan i 3–4 års åldern förstår de flesta barn verbal kommunikation. Förutsatt att kommunikationen ges på den nivå barnet befinner sig i. För att barnet ska uppleva att hen tas på allvar och respekteras, bör den professionella uttrycka sig öppet och rakt på sak. På detta sätt kan upplevelsen kännas mindre obehaglig då barnet får informationen på ett sakligt

sätt, och att fakta läggs fram på ett korrekt sätt. Barnet kan på detta sätt även bygga upp ett förtroende och tillit till den professionella. (Tveiten, 2000, s. 65).

Samtal har tre faser: skapa trovärdighet och sammanslutning mellan den professionella och barnet, det praktiska arbetet, som att arbeta med problemet tillsammans och avslutning av samtalet. Alla faser är lika viktiga och kompletterar varandra. I diskussion med barnet kan den professionella använda sig av tre öppna frågor, varför, vad och hur. Först kommer frågan varför, varför gör barnet något, varför har hen valt det sättet att arbeta. Sedan kommer frågan vad, vad är det som barnet vill åstadkomma. Är det att lära sig något eller behöver barnet hjälp med något från en vuxen. Till sist kommer frågan hur, hur kan du som vuxen/professionell hjälpa barnet att nå målet och hur kan du stöda barnet? (Tapper, 2021, ss. 22,25).

Öppna frågor kan vara svåra för barn att besvara, men öppna frågor är något som används i samtal. Barnets kunskap att sätta sina känslor till ord har inte kanske ännu utvecklats till den nivån att hen kan besvara på alla öppna frågor. Den professionella kan börja med att ställa lättare frågor om barnet, så som hur gammal är du, vad gillar du, berätta om din familj. Enkla frågor som barnet vet svaret till. Efter det kan den professionella börja fråga de lite svårare frågorna. Om barnet behöver hjälp med att uttrycka sig behöver den professionella vara försiktig med att inte sätta orden i munnen på barnet. Barnets kroppsspråk i samtalet berättar också saker som barnet inte kanske säger. Den professionella behöver alltså läsa av barnets kroppsspråk. (Tapper, 2021, ss. 25-26).

Något som har bevisats vara en viktig faktor i omsorg för barn är kvalitet av interaktion barn har med vuxna, speciellt då barn kan ha en annan språklig bakgrund. I forskning kom det fram att låg kvalitet av interaktion med barn då de deltar i småbarnspedagogiken kan ha negativ effekt på barnet då de börjar skolan. Det finns positiv interaktion/korrelation med barn som gått i daghem och att klarar sig bättre i skolan än barn som inte gått i daghem. Forskningen visar hur viktigt det är att professionella har bra utbildning, förstår barn från olika bakgrunder och med olika behov, samt att de strävar till kommunikation med barnen. Systematisk vård för alla kan vara en faktor som hjälper barn inom småbarnspedagogiken. Att ordna möten och att ha diskussioner med de professionella i teamet, kan bidra positivt till det professionella kunnandet. Exempelvis kan det talas om olika strategiers behov, samt chansen att få reflektera samt få kritik av andra i teamet. (Peleman, Vandenbroeck, & Avermaet, 2019, ss. 19-20).

Barn som drar sig undan och är utanför kan lätt ha ett mer försiktigt sätt att uttrycka sig om sina intressen. Normalt visar barn intresse till olika sociala sammanhang med ögonkontakt, kroppsspråk och med ord. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, ss. 85-86). Barn som inte uttrycker sig kan ha inre turbulens mellan det aktiverande systemet och det lugnande systemet. (Öhman, 2021, s. 90). Ett mjukt sätt att tala, eller ett annat sätt att få barnet aktiverat igen, kan få hen ut ur den inre turbulensen som kan ske utan att den professionella vet om det, speciellt med tystare barn. Sättet att göra detta på kan variera. Det kan handla om att tala till barnet på ett sätt där uppmuntrande ord används, barnets namn sägs, eller genom att ta barnet med till en lek. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, ss. 90-91).

6 Hur stöder den professionella barns gemenskap?

Då man som professionell lägger märke till att ett barn blir utanför är det professionella som skall agera. Att bli utanför kan kännas pinsamt för ett barn och de ber sällan om hjälp på egen hand. Genom att systematiskt planera och organisera verksamheten kan möjligheterna främjas till att ingen blir utanför gemenskapen. Som professionell i arbetet med flera barn, är det viktigt att en vuxen närvarar i situationer där det finns en risk för att någon bli utanför. Dessa situationer kan vara exempelvis vid fri lek eller då det skall bildas grupper för olika aktiviteter. Om man lägger märke till att samma barn gång på gång är utanför kan man försöka lyfta fram dessa barn genom att få dem med i aktiviteter de gillar. Som professionell är det viktigt att vara närvarande och i praktiken kunna leda och stötta barnen i situationer som kan vara svåra för dem att klara på egen hand. Det krävs mera av den professionella än att lära ut hur man är en bra vän. (Gran, 2020).

Gottberg (2007, s. 19) tar upp fem grundprinciper som är viktiga i alla relationer ett barn har. Dessa grundprinciper är att barnen ska få känna sig sedda, känna att någon lyssnar på dem, känna att de är respekterade, få bekräftelse och ingå i en grupp. Skribenterna har valt att använda sig av dessa grundprinciper för att strukturera teorin om hur man som professionell kan stöda barn i risk att bli utanför. Skribenterna strävar efter att barnen skall känna sig som att de blir en del av gemenskapen och känner sig inkluderade. Innehållet under rubrikerna går in i varandra och det gäller att som professionell se helheten och kunna tillämpa det i praktiken.

6.1 Barnen ska få känna sig sedda

Genom att värdesätta barnets initiativ och synpunkter ökar känslan av att bli sedd. Barnen skall tillsammans med den professionella få delta i planeringen, genomförandet och utvärderingen av det man gör eller gjort. Känslan av att bli sedd stärker på ett positivt sätt barnets delaktighet. (Utbildningsstyrelsen, 2022, s. 27).

Då barn försöker ta kontakt med den vuxna till exempel via ögonkontakt eller kroppsspråk, behöver den vuxna svara med kontakt tillbaka för att uppmuntra barnets sökande av social kontakt. Då får barnet en känsla av säkerhet i sig själv och en känsla av att hens behov blir bemötta. Barn som inte har fått social kontakt eller uppmuntran vid uppsökande beteende, blir lätt utanför gruppelar och kan uppleva utanförskap. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, ss. 91-92). Det är bra att lära barnet försöka ta kontakt även då hen stelnar till, som en skyddsmekanism, i överväldigande situationer. Då är det viktigt att som vuxen komma med ett lugnt och stöttande förhållningssätt mot barnet. Som professionell tar man kontakt med barnet, stöder barnet till att be om hjälp och att skapa olika sociala nätverk med jämnåriga. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, ss. 90-91).

Bemötandet har en stor betydelse för hur den bemötta parten känner sig. Ett aggressivt eller nedvärderande bemötande kan krossa självförtroendet hos den andra. Ett barn som blir bemött individuellt och på ett vänligt sätt då hen kommer till daghemmet vill också stanna kvar där. Det gäller också då barnet blir upphämtat efter dagen. Om barnet då blir bemött av en vuxen som inte är närvarande i stunden och till exempel pratar i telefonen, kan barnet känna att den vuxna inte är glad över att ses. Då kan barnet också reagera med att vända sig tillbaka mot daghemmet och inte vilja gå hem. Den professionella behöver ge varje barn bekräftelse om att barnet är välkommet och att det är trevligt att ses. Genom att till exempel säga ”trevligt att du är här, nu får vi igen beundra dina fina teckningar du ritar!”, får barnet känna sig sedd och att hen betyder något som individ, samt att hens kompetenser är uppskattade. Då barnet blir upphämtat förtjänar hen ett genuint närvarande bemötande, att den vuxne visar att hen är glad att se barnet igen. Barnet kan och bör givetvis få bekräftelse också i andra situationer än bemötanden. Att ge barnet en kram, rufsa om håret och berätta hur viktig barnet är gör en stor skillnad. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela, & Huovinen, 2008, ss. 168-171).

För att den professionella ska kunna bemöta ett barn på bästa möjliga sätt är det viktigt att det upprätthålls ett positivt förhållningssätt och ett gott samarbete mellan den professionella och föräldrarna. Genom samtal med föräldrarna kan den professionella hitta olika metoder

av stöd och ha en bättre förståelse varför barnet agerar på ett visst sätt. För att den professionella och föräldrarna gemensamt skall kunna samarbeta för att stödja barnets personliga utveckling, är det viktigt att båda parterna har genom samtal och dialog fått en uppfattning om barnets behov. Det är viktigt att alla arbetar mot ett gemensamt mål, vilket är hur barnet på bästa möjliga sätt kan utvecklas utifrån sina egna förutsättningar. (Olsson & Olsson, 2021, ss. 210-211)

6.2 Barnen ska få känna att de är respekterade

Inom småbarnspedagogiken är en av kärndelarna i barnsynen att lyfta fram barnen som kapabla och kompetenta. Det handlar om att barn skall få möjligheter att lita på sig själv och sin förmåga att klara en situation, och att den vuxna skall finnas som stöd för barnet att se sig själv som kapabel och kompetent. Ett barn som kan se sig själv som en tillgång och ser sina egna resurser vågar testa sina gränser och ta risker med stöd av den vuxna. (Furu & Heikkilä, 2022, ss. 52, 55).

Som professionell gäller det att skapa en atmosfär som respekterar mångfald. Varje barn skall känna att de och deras familj är värdefull och respekteras. Grunden i att ge god vård och omsorg som professionell ligger i ömsesidiga och respektfulla relationer. (Utbildningsstyrelsen, 2022, ss. 17,19).

När barnet känner att hen är viktig stärker det den positiva jag-bilden och självrespekten. Självrespekt skyddar barnet i framtida hotfulla situationer. Då en person respekterar sig själv är hen inte heller villig att ge sig in i situationer där hen kan bli skadad. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela, & Huovinen, 2008, ss. 61-62).

6.3 Barnen ska få bekräftelse

Att ge bekräftelse innebär att man kan visa för barnet att hen är värdefull. Att ge bekräftelse är inte samma sak som att berömma eller bedöma. Då man ger bekräftelse visar man intresse av att umgås och vara tillsammans. Ett sätt att ge bekräftelse och inte att berömma är att välja bort uttryck som ”oj, vad fint” och ”oj vad du är duktig”, i stället kan man visa sitt intresse för vad barnet har gjort genom att säga ”oj har du byggt det här, kan du berätta om det”. (Krantz Lindgren, 2015).

Bekräftelse kan också innebära bekräftelse av känslor eller agerande. Jääskinen och Pelliccioni (2017, ss. 106-107) skriver om hur den vuxna har ett ansvar att hjälpa barn med

dess utveckling emotionellt. Hjälpa med att reglera känslor och hjälpa med att bekräfta känslor. Den vuxna kan göra det med att beskriva känslan, beskriva behovet den vuxna antar att barnet har och efter att ha validerat känslan så kan man tillsammans med barnet fundera på vad som kunde vara en bra lösning. På detta sätt lär sig barn att benämna och identifiera sina känslor och i samband med det att det är ok att känna som de gör. Då barnet får bekräftelse av sina känslor kommer hen känna sig accepterad och det kommer styrka hens självsäkerhet. Då barnet känner sig säker har hen lättare att göra bra beslut i olika situationer som kan vara krävande och kommer kunna vara respektfull mot sig själv och andra. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, ss. 108-109).

6.4 Barnen ska få ingå i en grupp

För att en professionell skall kunna stöda ett barn behöver sammanhanget vara lyhört och välkomnande, inte enbart för det individuella barnet utan även som en grupp. För att ett barn skall känna sig sedd och hörd behöver barnet få delta i verksamheten. Att vara delaktig betyder mycket mer än att bara få välja en lek eller drycken till maten. För att få ett aktivt deltagande att fungera, behöver de professionella arbeta medvetet för att uppnå detta. För att vara en aktiv deltagare i ett sammanhang betyder det att få delta i samtal, att lyssna och att delta aktivt i situationen med andra individer. För ett barn kan det vara frågan om att få säga sin åsikt, få rita en bild tillsammans med gruppen eller att få hänga upp sina konstverk på väggen. Det handlar om att få vara med, att räknas. Ibland kan det vara frågan om att det är den vuxna som begränsar barnets deltagande genom att inte tro på att barnet är kompetent eller kapabel att vara delaktig. För att delta i ett sammanhang betyder det att personen har en känsla av att höra till, och att känna en samhörighet till de andra i situationen. För barn betyder en känsla av samhörighet att ha möjligheten att få vara med och att få känna sig som en del av gruppen. (Furu & Heikkilä, 2022, ss. 78-79).

Att tala och göra olika aktiviteter i grupp hjälper barnet med social förmåga, bidrar till bättre gemenskap samt känslan av att tillhöra gemenskapen. Gemenskapen kan stärkas genom att göra saker tillsammans där alla får känna sig delaktiga, en bra gemenskap tillåter experimenterande, försökande och misstag. (Utbildningsstyrelsen, 2022, s. 26; Jääskinen & Pelliccioni, 2017, ss. 174-175). Det är dock viktigt att barnen får stöd till emotionella behov hemma lika som på daghemmet. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, ss. 174-175).

I forskningen av (Karlsudd, 2021, ss. 14-15) skrivs om hur viktigt det är för barn att känna att de tillhör en gemenskap. Det kommer även fram att bättre utbildning hos personal inom

småbarnspedagogiken kunde skapa en bättre miljö för inkludering. Med en tillräcklig och utbildad personalstyrka kan bättre hjälp tryggas för barnen. I daghemmet kan flera saker orsaka hinder för inkludering. Stora grupper, brist på resurser och bristfällig utbildning hos personalen (speciellt då de finns barn med special behov) kan orsaka svårigheter i att skapa en gemenskap bland barnen. Många som arbetar inom småbarnspedagogiken anser att interaktionen mellan barn och att de hittar en plats, är viktigare än att vuxna ska vara förebilder.

6.5 Barnen ska få känna att någon lyssnar på dem

Barn har rätt till att bli hörda och känna att någon lyssnar på dem. Barn skall få vara delaktiga då det kommer till frågor som påverkar deras liv. Genom att respektera barnen och bemöta deras tankar och initiativ blir barnen delaktiga, känner att de kan påverka och deras självförtroende ökar. Som professionell är det viktigt att även beakta barns icke verbala språk och budskap. (Utbildningsstyrelsen, 2022, ss. 22,37). Genom att lyssna på barnet sänder man signaler som berättar om att det är värt att diskutera med hen. Genom sagor kan den vuxna passa på att skapa viktiga diskussioner med barnet, om vad som är rätt och fel samt vad som är sant och falskt. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela, & Huovinen, 2008, ss. 61-62).

Inom vården pratar man om personcentring, ett sätt att vårda som anses respektfullt, etiskt och holistiskt. Vårdandet bygger på ett samarbete där de delaktiga parter styrkor och svagheter möts och formar tillsammans en funktionerande helhet. Patienten deltar aktivt i planeringen och utförandet av den egna vården. Detta ökar patientens motivation och engagemang i den egna vården som i sin tur förbättrar resultatet. (Ekman, 2014, ss. 38-41). Även barn har rätt att uttrycka sina åsikter angående den egna vården, har de rätt att veta vad som planeras och diskuteras på ett sätt som passar barnets egen mognadsgrad. Barncentrerad vård grundar sig i användningen av ett barnperspektiv och av barns perspektiv. Tillsammans optimerar de barnets vård samt inkluderar barnet i den. Det finns dock en risk att arbetet och vården av barnet blir för beskyddande. Information och beslut angående barnets vård kan osynliggöras för barnet i en tanke om att beskydda. Här använder sig den vuxna ett barnperspektiv som grundar sig i hens egen syn på barnets situation. Att arbeta ur ett barns perspektiv handlar det om att få fram barnets egna tankar och åsikter. Att genuint lyssna på och kommunicera med barnet, undviks risken att den vuxnas egen syn på situationen har ett för stort negativt inflytande på barnets inkludering i sin egen vård. (Söderbäck, Coyne, & Harder, 2011, ss. 100-104).

7 Leken

Enligt barnkonventionen har alla barn rätt till lek (Unicef). Leken är väsentlig och spelar en stor roll i ett barns utveckling (Bidö; Nijhof, o.a., 2018, s. 421). Genom leken utvecklar barnet hela sin personlighet, samtidigt som den hjälper vuxna att förstå barns tankar och känslor. Leken utvecklar barnet socialt genom samspel, och känslomässigt genom att de lär sig förstå både sina egna och andras känslor. (Bidö). Leken medför rikligt med fysiska, emotionella, kognitiva och sociala fördelar för ett barns utveckling. Barnen får genom lek pröva på och experimentera med sina sociala kunskaper i en trygg miljö, där barnet samtidigt lär sig vilka positiva och negativa konsekvenser ens beteende kan ha. (Nijhof, o.a., 2018, s. 421; Öhman, 2021, ss. 115-116).

7.1 Lekens betydelse för barnets utveckling

Lek ger barn glädje, tillhörighet och är hälsofrämjande. Lekande bidrar till att stärka barnets inre resurser och hjälper hen att bearbeta olika upplevelser som kan ha betydelse för barnet, både positiva och negativa. I leken bearbetar barnet dessa upplevelser, genom att ha möjligheten att leka samma sak flera gånger på olika sätt. Då barn känner ett sammanhang genom leken ökar deras motståndskraft och välbefinnande. (Öhman, 2021, s. 125).

För barn kan lek vara ett eget språk på vilket de kan uttrycka sig och få testa på olika historier om sig själv, sin omvärld och olika händelser. Barn kan lätt bearbeta händelser de varit med om genom leken. För att barn skall kunna och vilja leka, skall de känna sig trygga som att de är fria till lek. Socialt utanförskap samt tidsbrist och stress kan få barn att inte känna sig trygga. Vuxna har ett ansvar över hur leken går till. Som professionell kan man fundera kring om det finns tid för lek, samt om det finns material och resurser för att stöda barns lek. Även frågor kring hur man arbetar emot utanförskap inom leken, och vad som kan göras för att trygga en stressfri lekstund, är viktigt att reflektera kring som professionell. (Öhman, 2021, ss. 118-120).

Då en inbjudan till lek gått bra och leken har varit meningsfull kommer barnet vilja leka mera. I leken kan det framkomma oklara signaler då barnet inte vet om lekkamraten är seriös eller om det är en del av leken. Om barn får leka tillsammans med en vuxen som i leken kan visa klara signaler kan barnet lättare visa sådana själv och uppfatta dem. Vuxna kan också i leken visa hur man fördjupar leken som att göra saker steg för steg. (Öhman, 2021, ss. 122-123).

Genom leken kan barn lättare förstå hur deras vänner fungerar, lära sig turtagande, känna igen och följa regler samt att lyssna på varandra. Alla barn har kommit olika långt i sin lekutveckling och ibland behöver vissa barn öva mera på att bli bra på leken. Oberoende var i sin lekutveckling barnet är, har alla barn rätt att leka. Det är viktigt att miljön där barnen befinner sig blir en trygg lekmiljö. Att det är ett ställe där leken är självklar och får ta sin tid och plats, och att alla barn oavsett ålder vågar ge sig in i leken. (Bergkvist & Fuhrman, 2016, s. 47). Barn har så kallade lekbatterier. Lekar som känns bra för barnet laddar barnets lekbatterier. Då barnet har haft flera roliga lek erfarenheter kommer barnet förvänta att samspel med vänner och andra är något positivt att vänta på. Barnet lär sig också att själv utveckla sitt lekande. (Öhman, 2021, ss. 117-118).

7.2 Att stöda lek som professionell

För barn som är i behov av särskilt stöd eller barn som riskerar att få svårigheter i sin utveckling är det bra att sätta in förebyggande stödåtgärder redan i ett tidigt stadium. Dessa utmaningar kan förebyggas genom en gruppinsats där hela barngruppen är delaktig eller enbart till det enskilda barnet. I många barngrupper finns det barn som sällan är med och leker med de andra barnen, och riskerar på detta sätt att hamna utanför gruppens gemenskap. Det är viktigt att den professionella får dessa barn att komma med i leken och i gemenskapen. Ett sätt att få med barnen kan vara ledd lek som skapar en inkluderande lekmiljö, eller en ledd lekgrupp där den vuxna leder leken och eventuellt delar ut olika roller till barnen. (Olsson & Olsson, 2021, ss. 31,78). Som professionell kan man stöda barn som har svårt att komma med i grupplekar genom att till exempel uppmuntra dem att leka i par. Även de professionella kan leka med barnet som är utanför. Det är viktigt att minnas att alla barn inte vill leka i grupp utan däremot föredrar ensamhet eller lek i par. (Öhman, 2021, ss. 122-123)

Tid och utrymme för barn att leka är nyckeln till möjligheten att utveckla självständighet och självkänsla. För att man skall kunna stöda barn i leken krävs teoretisk och pedagogisk kunskap. I undersökningen gjord av Hoskins och Smedley (2019, s. 20) konstaterade pedagogerna som deltog att de känner till hur viktig leken är för barnens utveckling, men att det inte finns tillräckligt med tid där man kunde erbjuda lek. Detta till stor del på grund av att styrdokumentet mest hade fokus på att göra barnen redo för skolan. I grunderna för planen för småbarnspedagogik (2022) kan betydelsen av lek ses genomgående. Själva verksamhetskulturen inom småbarnspedagogiken skall uppmuntra och möjliggöra lek. Personalen bör vara medveten om faktorer som begränsar leken och därifrån utveckla möjligheterna till lek. Leken medför lärande och är grunden för utveckling av lärande och

välbefinnande. (Utbildningsstyrelsen, 2022). Ett hälsosamt förhållande med en vuxen kan hjälpa barnet i flera aspekter, som till exempel i leken som är mycket viktig för ett barn. I leken kan den vuxna vara med eller hjälpa till att alla barn får delta. Den vuxna kan också hjälpa barnen med att lugna ner leken vid behov. (Öhman, 2021, ss. 79-80).

För att barn skall kunna utveckla sina sammansatta kommunikativa färdigheter behöver de vara delaktiga i leken. Att barn lär sig att samspela med andra barn är en viktig utvecklingskompetens. Barnen får unika erfarenheter av samspel med sina vänner, till skillnad från samspelet med vuxna. Inom småbarnspedagogiken är det främst den kommunikativa förmågan som utvecklas i samspel mellan barn. Barn som har svårt att komma in i en grupp kan ha svårt att utveckla sin sociala kompetens genom leken. Dessa barn som har svårt att komma in i en lekgrupp, kan ofta bli stående på sidan om lekgruppen och enbart tittar på. För att kunna stöda dessa barn att komma med i leken och att stöda deras samspelskompetens är det viktigt att den vuxna kan stöda barnet i hans behov av olika samspels relationer. (Olsson & Olsson, 2021, s. 78).

Olofsson enligt Öhman (2021, s. 118) beskriver att vuxna som kan bemöta ett barn med lek och anpassa enligt dess lekar, intressen och nivå av lekar är en styrka för barnet. Den vuxna/professionella är en ”kompetent” lekare så hen kan också hjälpa utveckla leken och ger barnet känsla av betydelsefullhet. Upplevelsen av ömsesidighet som kan framkomma då barn och vuxna leker är en byggsten för emotionella och kognitiva färdigheter.

8 Handboken

I detta kapitel samlas materialet som har direkt koppling till produkten, alltså handboken. Detta innefattar sammanfattningar av teorin, produktutveckling samt feedback om handboken av professionella.

Teorin sammanfattas i textform för att sedan föras in i tabeller som fungerar som grund för handboken. Tabellerna kopplas ytterligare till handboken genom sin färg, eftersom tabellens färg är den samma som sidan med den teorin i handboken. Tabellerna under kapitlet 8.1 skapar en naturlig gräns mellan sammanfattningarna av de olika kapitlen och därav kommer sammanfattningarna under samma kapitel. Under kapitlet som sammanfattar teorin presenteras även de citat och tips som ingår i handboken.

Produktutvecklingen presenterar hur handboken kommit till och vad skribenterna har uppmärksammat i skapandet av den. Här ingår några bilder som visar exempel på hur handboken ser ut och vilka element som finns.

Under rubriken feedback redogörs för den feedback som skribenterna fått på handboken. Här presenteras diverse professionellas åsikter, tankar och förbättringsförslag om handboken.

8.1 Sammanfattning av teori

Faktorer som kan bidra till samhörigheten kan också ses som bidragande faktorer för ofrivilligt utanförskap. Dessa faktorer kan delas upp i de inre och yttre faktorerna. En del är inlärd medan andra är medfödda. Faktorerna som tagits upp i texten är anknytning, resiliens, temperamentsdrag, självkänsla och samspel.

Barnets anknytningsmönster påverkar barnets personlighet och den goda anknytningen ligger som grund till de sociala färdigheterna. En god anknytning är att barnet kan lita på en vuxen som finns i barnets liv en längre tid. Grunden för anknytning kommer redan i spädbarnsålder.

Alla barn anknyter sig men kvalitén av anknytningen kan vara olika. Beroende på anknytningsmönstret personen har fått reagerar de olika i hotande och oroliga situationer. En del barn kan även söka sig till trygghet när ingen fara hotar dem, det beror ofta på en dålig anknytning. När ett barn visar missnöje är det bevis på ett barn har en trygg anknytning. Medan ett barn som inte reagerar och visar sitt missnöje kan vara tecken på en otrygg anknytning.

Resiliens kan beskrivas på flera olika sätt, men den vanligaste beskrivningen av resiliens är hur motgångar och utmaningar hanteras. Det är en kapacitet som vi alla kan lära och utveckla. Det utvecklas genom hela livet genom olika erfarenheter och händelser. Det finns både inre och yttre resurser som påverkar utveckling av resiliensen. Inre resurser är de psykiska resurserna, hur känslor och tankar hanteras samt hurdana erfarenheter som fås i livet. Yttre resurser är sociala resurser, barnets beteende, kommunikation och även småbarnpedagogiken. Annat som påverkar utvecklingen av resiliens är att barnet skall känna sig som en del av gruppen, men också som en individ i gruppen. Att ingå i en grupp påverkar barnets självförtroende och självförtroende vilket påverkar barnets inre resurser och förstärker resiliensen. Men också själva gruppen stöder barnets resiliens utveckling genom att barnet

får känna samhörighet med andra barn och vuxna i hens liv. Att barn får känna tillhörighet och deltagande är väsentligt för att ett barns resiliens skall utvecklas.

Temperament är människans beteendestil och sättet att reagera på olika saker. Det finns medfödda individuella skillnader i detta. Det finns tre olika temperamentsdrag, lätta temperamentet, långsamt anpassningsbart temperament och svårt temperamentet. De olika temperamentstyperna skiljer sig åt, genom att vissa har oregelbundna behov och andra regelbundna. Ett barn med lätt temperament anpassar sig bra och är ofta nyfiken. Barn med långsam anpassningsbart temperament behöver tid för att värma upp sig till nya saker. Barn med svårt temperament har ofta oregelbunden mat och sov schema och är negativt inställda till nya saker.

En del temperamentsdrag kan försvinna med uppfostran och en del drag ändras när barnet blir äldre. Det är även viktigt att man känner till att det inte handlar om temperamentsdrag om ett barn reagerar negativt på en förändring en gång. Först när reaktionen upprepas flera gånger i liknande situationer kan man tala om temperamentsdrag.

Självkänsla är känslan att se sig som bra. En person med god självkänsla tror på sig själv, kan se det goda i andra och är inte rädd för att göra något annorlunda. Självkänslan kan synas genom kroppsspråk och hur personen pratar, men det är också möjligt att uppträda en god självkänsla. Självkänslans utveckling påverkas av olika faktorer så som olika händelser i livet, biologiska faktorer och om barnet får närhet och kärlek. På grund av detta kan det ske ändringar i självkänslan genom hela livet. Stödet av en vuxen är viktigt när det händer något som kan påverka barnets självkänsla. Samspelet har en stor påverkan på självkänslan och genom samspel med andra personer utvecklas självkänslan.

Samspel påverkas av flera faktorer och samspelet påverkar annan utveckling så som självkänslan. Intresse och förståelse för samspel kommer redan i tidig ålder och den växer desto äldre barnet blir. Barnet behöver stöd och god växelverkan från trygga vuxna för att kunna lära sig samspele bra med andra. Om utvecklingen inte får stöd och det finns brister i utvecklingen kan barnet lida av det senare i livet. Barn samspele olika och för en del barn kommer det mer naturligt än för andra barn.

Nedan i tabell 1 sammanställs ytterligare den teoretiska sammanfattningen om faktorerna som kan bidra till utanförskap. Detta görs för att tydliggöra vad som skall ingå i handboken.

Tabell 1. Sammanfattning av faktorer som kan bidra till utanförskap

Faktorer som kan bidra till utanförskap	Bakgrundsinformation	Hur kan den professionella stöda detta
Anknytning	<ul style="list-style-type: none"> • Grunden för barns sociala färdigheter • Grunderna fås i spädbarnsåldern • Känsla av trygghet • Trots och missnöje – trygg anknytning • Ingen reaktion – brister i anknytningen 	<ul style="list-style-type: none"> • Ge trygghet • Bekräfta de känslomässiga behoven • Medvetenhet om yngre barns behov av bekräftelse • Trösta
Resiliens	<ul style="list-style-type: none"> • Förmåga att hantera motgångar och utmaningar • Utvecklas hela livet • Utvecklas genom att tillhöra grupp och vara viktig för andra • Påverkas av inre och yttre resurser 	<ul style="list-style-type: none"> • Främja samhörighet och jämlikhet • Visa uppskattning • Stöda utveckling och självkänsla
Temperamentsdrag	<ul style="list-style-type: none"> • Medfödda individuella skillnader • Beteende stil och sätt att reagera • Kan förändras med åldern • Drag kan försvinna genom uppfostring • Upprepade beteendemönster – temperamentet • Lätt, långsamt anpassningsbart och svårt temperament 	<ul style="list-style-type: none"> • Stärka respektive försvaga temperamentsdrag • Identifiera individuella behov
Självkänsla	<ul style="list-style-type: none"> • Att se sig själv som bra • Ser de positiva egenskaperna • Behöver ej vara som alla andra • Skiftar och är formbar • Speglas i det yttre 	<ul style="list-style-type: none"> • Genom lek • Vägleda svåra situationer

Samspel	<ul style="list-style-type: none"> • Förståelsen för samspel fås i tidig ålder • God växelverkan med trygga professionella krävs för att lära sig samspela • Barn samspelar olika • Barn behöver stöd av vuxna 	<ul style="list-style-type: none"> • Genom god växelverkan • Trygg barngrupp • Ge möjlighet till utveckling genom lek • Stöda genom att delta i lek
---------	--	---

Positiv socioemotionell utveckling främjar mental och psykisk hälsa hos barn, brister i utvecklingen kan leda till ängsliga och känsliga barn. Barn som har brister i sin utveckling kan också lätt bli utanför. Olika sociala och emotionella färdigheter är att kunna identifiera sina och andras känslor. Vuxna har ansvar över att stöda barnets socioemotionella utveckling och kan göra det genom att medvetet och strukturerat arbeta med den.

Det finns både inre och yttre faktorer som påverkar den socioemotionella utvecklingen, inre faktorer kan vara temperament och yttre faktorer som exempelvis uppfostran. Utvecklingstakten är dock individuell och som professionell skall man ta det i beaktande, och stöda barnet så väl man kan.

Barnet vid 6–12 månaders ålder lägger märke till andra personer och vill ha kontakt med dem, deras intresse för omgivningen ökar. Då barnet är ett år har hen ofta redan börjat tala och leka. Vid två års åldern har barnet börjat visa mer intresse för att leka med andra barn, men behöver ännu hjälp för att kunna leka tillsammans med en jämnårig. Treåringar har förståelse för andras känslor men samspel kan ännu vara svårt, i den här åldern kan det vara bra att börja öva på sina sociala kunskaper. Vid fyra års åldern börjar vänner vara viktiga för barnet och då kan det vara bra att hjälpa blyga barn ta mera utrymme och låta dem som är aktiva lära sig beakta dem som inte hänger med. Vid fem års åldern kan barn redan börja uttrycka olika känslor med ord, det kan vara känslor av förtjusning eller ilska.

Leken spelar en stor roll i barns liv och kan hjälpa både genom den sociala aspekten med samspel och med att utveckla sociala kunskaper. Då barn leker lär de sig också om konsekvenser och delaktighet. Att delta i leken är viktigt för barnet för att hen skall kunna utvecklas, den vuxna har ansvar för att se till att barn som faller utanför får komma med.

Barn kan lätt använda sig av sin kropp för att visa känslor, frustration kan visa sig genom att kasta sig på golvet eller gråta då barnet är runt 2–3 år. Vuxna är en stor del av utvecklingen och viktiga då de ska visa en förebild på hurudant beteende är bra samt hjälpa barnen med

sitt eget beteende. Till exempel tala till barnet på ett vänligt och omtänksamt sätt och även då den vuxna talar med andra vuxna kan, och ska den vuxna visa sig som en bra förebild till barnet. Brister i bra förebilder eller hjälp med barnets egna känslor kan leda till brister i känslolivet.

Nedan i tabell 2 sammanställs ytterligare den teoretiska sammanfattningen om socioemotionella färdigheter. Detta görs för att tydliggöra vad som skall ingå i handboken.

Tabell 2. Hur professionella kan stöda sociala och emotionella färdigheter

Socioemotionella färdigheter	Hur kan den professionella stöda detta
Främjar mentala och psykiska hälsan	<ul style="list-style-type: none"> Hjälpa barnet utveckla sin självkänsla, empati, kommunikation och konflikthantering
Brister i utvecklingen kan leda till utanförskap	<ul style="list-style-type: none"> Stöda lek och gemenskap Vara en bra förebild
Vuxna ansvarar över att stöda barns utveckling	<ul style="list-style-type: none"> Förstå och acceptera barns olikheter och ge dem individuellt stöd
Alla utvecklas i individuell och egen takt	<ul style="list-style-type: none"> Arbeta medvetet och strukturerat

För att kunna kommunicera med barn behöver du känna till barnets mognads- och utvecklingsnivå. Kommunikationen med barn kan delas in i två grupper, den verbala- och den icke verbala kommunikationen. Till den verbala kommunikationen ingår ljud och tal, medan det i den icke verbala kommunikationen ingår kroppsspråk, rörelser, ansiktsuttryck och beröring. Vanligt är att bägge används vid kommunikation. Vid kommunikation med barn är det viktigt att budskapet är entydigt. Barn behöver bemötas med ett tydligt budskap där både ord och handling stämmer överens. Om barn inte förstår sig på den verbala kommunikationen väljer barnet ofta att fokusera på den icke verbala kommunikationen.

Den vuxna behöver vara noggrann med orden hen använder vid diskussion med barn, det är viktigt att använda sig av ett språk som barnet förstår. Om barnet inte förstår vad den vuxna menar kan det hjälpa att förklara på olika sätt och ur olika synvinklar. Det är viktigt att reservera tillräckligt med tid för diskussionen med barn. Om den vuxna har bråttom kan det vara att barnet inte hinner berätta allt, och den vuxna drar egna slutsatser av historien och missförstånd bildas.

Beroende på i vilken ålder barnet är i, har den olika förmågor att förstå informationen som ges. Redan i 3–4 års åldern förstår de flesta barn verbal kommunikation. Förutsatt att kommunikationen ges på den nivå barnet befinner sig i. Barnets kunskap om att sätta ord på sina känslor har kanske inte ännu utvecklats till den nivån att hen kan svara på öppna frågor. Den professionella kan börja med att ställa enkla frågor till barnet, frågor som barnet vet svaret till, som till exempel hur gammal är du, vad gillar du eller berätta om din familj. Efterhand kan den professionella börja ställa svårare frågor. Har barnet svårt att uttrycka sig behöver den professionella vara försiktig med att inte sätta orden i munnen på barnet. Den professionella behöver även vara uppmärksam på barnets kroppsspråk, som även berättar saker som barnet kanske inte säger.

Barn som drar sig undan och är utanför kan ha ett mer försiktigt sätt att uttrycka sig. Normalt brukar barn visa sitt intresse till sociala sammanhang genom ögonkontakt, kroppsspråket och med ord. Barn som inte uttrycker sig kan ha en inre turbulens mellan det aktiverande systemet och det lugnande systemet. Genom att ha ett mjukt sätt att prata på eller ett annat sätt att få barnet aktiverat igen, kan få barnet ut ur turbulensen. Detta kan ske utan att den professionella ens märker av det, speciellt med tysta barn. Hur detta utförs kan variera. Det kan handla om att till exempel använda uppmuntrande ord eller att leka med barnet.

Nedan i tabell 3 sammanställs ytterligare den teoretiska sammanfattningen om kommunikation med barn. Detta görs för att tydliggöra vad som skall ingå i handboken.

Tabell 3. Hur den professionella kan stöda kommunikationen

Kommunikation	Hur kan den professionella stöda detta
Känna till mognads och utvecklingsnivå	<ul style="list-style-type: none"> • Använda ord som barn förstår • Ge entydiga budskap
Verbal och icke verbal kommunikation	<ul style="list-style-type: none"> • Uppmärksamma barns kroppsspråk • Inte sätta ord i mun
Ljud och tal / kroppsspråk, ansiktsuttryck, rörelser och beröring	<ul style="list-style-type: none"> • Reservera tid för diskussioner • Ställa lätta frågor och sedan övergå till svårare
Entydigt budskap	<ul style="list-style-type: none"> • Förklara mångsidigt
Den verbala och icke verbala kommunikationen ska säga samma sak	

Den professionella kan stöda och främja barnets delaktighet på fler olika sätt. Genom att systematiskt planera en verksamhet och genom närvaro i situationer där det finns risk att någon hamnar utanför kan den professionella främja delaktigheten. Situationer där risken för utanförskap kan vara till exempel fri lek och situationer där grupper ska bildas. Då den professionella märker att något av barnen tenderar att bli utanför kan det hjälpa att få i gång en aktivitet som barnet gillar. Den professionella kan använda sig av fem grundprinciper som alla barn har rätt till i sitt arbete mot utanförskap. De fem grundprinciperna kommer här nedan med tips om hur den professionella kan stöda detta.

Då barnet känner sig sedd har hen också lättare för att integrera sig i den sociala gemenskapen. De professionella behöver värdesätta barnets egna initiativ och synpunkter. Då barnet tar kontakt behöver den vuxna återspegla genom att ge bekräftelse om att barnet är sett. Detta stärker barnets initiativtagande i att uppsöka kontakt till andra människor. Ett genuint bemötande då barnet till exempel kommer till daghemmet utgör en stor del för hur barnet kommer att trivas. Genom att den professionella bemöter varje barn individuellt och bekräftar att hen är glad av att se barnet, stärker barnets känsla om att hen betyder och är viktig. Den professionella behöver möjliggöra barnens deltagande i planering och beslutstagande som berör dem.

Den professionella behöver skapa en känsla hos barnet att hen är värd att lyssna på. Även det icke verbala språket och budskapen från barnet behöver beaktas. Barnets självbild och självrespekt stärks genom att den vuxna bjuder till diskussion och genuint lyssnar. Då känner barnet att hens tankar är viktiga och att barnet är värt att ha en diskussion med. Genom sagor kan viktiga ämnen komma fram och skapa diskussion, det är bra att ta vara på dessa stunder med barnen. Inom vården använder man sig av personcentrering som i korthet bygger på samarbete och att lyssna på patienten. Detta ökar motivationen för den egna vården hos patienten. Då det gäller barn finns risken att de vuxna är för beskyddande och undanhåller information. Barnet har rätt att få ta del av information och planeringen av den egna vården. Genom att lyssna på och fråga barnet, minskar man den vuxnes inflytande i barnets vård.

Grunden för god vård och omsorg bygger på ömsesidiga och respektfulla relationer. Barnen ska ses som kapabla och kompetenta individer. De professionella bör ge barnen möjlighet att lita på sig själv och sina förmågor att klara situationer.

Att ge bekräftelse handlar om att visa ett intresse för barnet och samvaron med hen. Bekräftelse innebär också att bekräfta barnets känslor och agerande. Den emotionella utvecklingen sker genom bekräftelse av de vuxna. Genom validering och beskrivande av

känslor och behov lär sig barnet att benämna sina känslor. Genom bekräftelse stärks barnets självsäkerhet och känslan av acceptans. Då barnet är trygg i sig själv har hen lättare att fatta bra beslut och visa respekt för sig själv och andra.

För att möjliggöra en fungerande gruppdynamik krävs ett aktivt arbete från den professionella. Den professionella behöver tro på att barnet klarar av att vara delaktig utan att begränsa barnet. För att klara av att vara delaktig krävs det kunskaper i kommunikation och i att lyssna. Dessa egenskaper kan den professionella stöda genom delaktigheten. Barnet känner sig delaktig då till exempel hen får rita en bild tillsammans med gruppen och hänga upp den på väggen och att få säga sin åsikt. Olika övningar i grupp stärker gruppens gemenskap. Till gruppen hör även de vuxna, och tillsammans kan gruppen lära sig av varandra. En god gemenskap tillåter försökande, experimenterande och också misstag. Forskning visar hur stor roll personalens utbildning och tillräcklig mängd personal är för att skapa en inkluderande gruppdynamik.

Nedan i tabell 4 sammanställs ytterligare den teoretiska sammanfattningen om vad alla barn skall få och har rätt till. Detta görs för att tydliggöra vad som skall ingå i handboken.

Tabell 4.4 Hur professionella kan förebygga utanförskap genom 5 grundprinciper

Barn skall få:	Hur kan den professionella stöda detta
Känna sig sedda	<ul style="list-style-type: none"> • Värdesätta initiativ och synpunkter • Genom att ta med barnen i planerandet och genomförandet av verksamhet • Bemöta barnet individuellt • Svara på deras kontakt • Vara stöttande • Stöda barnet i att be om hjälp och skapa sociala nätverk
Känna att någon lyssnar på dem	<ul style="list-style-type: none"> • Låta barnen vara delaktiga • Bemöta tankar och initiativ • Beakta icke verbal kommunikation
Känna sig respekterade	<ul style="list-style-type: none"> • Skapa en atmosfär som respekterar mångfald • Visa barnet att de och deras familjer är värdefulla • Stöda barn till en syn att de är kapabla och kompetenta

Bekräftelse	<ul style="list-style-type: none"> • Visa att de är värdefulla • Visa att man vill umgås • Visa intresse för det barnet gör eller gjort • Hjälpa barnet genom att bekräfta känslor
Ingå i en grupp	<ul style="list-style-type: none"> • Skapa en lyhörd och välkomnande atmosfär • Arbeta medvetet för att få i gång aktivt deltagande • Ge barnen känslan att de hör till • Tro på barnens kompetens att vara delaktiga • Gör aktiviteter och övningar i grupp

Leken är viktig för alla barn och är något alla barn ska ha rätt till. Leken medför rikligt med fysiska, emotionella, kognitiva och sociala fördelar för ett barns utveckling. Barnen får genom lek pröva på och experimentera med sina sociala kunskaper i en trygg miljö där man samtidigt lär sig vilka positiva och negativa konsekvenser ens beteende kan ha. Barnen går ofta igenom olika händelser från sitt liv i sina lekar. Då barn har haft många lyckade lekstunder kommer barnen vilja leka mer och då kommer samspel att flyta på bättre. Då barn är stressade eller det finns problem inom lekmiljön (social och fysisk) kan det lätt bli att barnen inte leker lika mycket eller att leken faller helt bort.

I många barngrupper finns det barn som sällan är med och leker med de andra barnen och riskerar på det sätt att hamna utanför. Som professionell kan man stöda barn med att leka med dem eller låta barnen leka i par. Vissa barn föredrar att leka ensamma eller i par och undviker grupplekar. Att ge tid och utrymme för leken är viktigt. Leken medför lärande och är grunden för utveckling för barn. Genom att den professionella leder en lek, kan barn lära sig nya lekvanor och vad som är bra i leken.

Nedan i tabell 5 sammanställs ytterligare den teoretiska sammanfattningen om leken. Detta görs för att tydliggöra vad som skall ingå i handboken.

Tabell 5.5 Hur professionella kan stöda leken

Leken	Hur kan den professionella stöda detta
Är väsentlig för barns utveckling	<ul style="list-style-type: none"> • Uppmuntra barn att leka i par • Ge tid för lek • Delta i leken • Skapa ledd lek • Visa exempel på vad som är bra i lek • Acceptans och omtanke till barns behov
Hela personligheten utvecklas	
Vuxna kan förstå barns tankar och känslor	
Utvecklar barn socialt och känslomässigt genom samspel	
En trygg miljö att lära sig i	

8.1.1 Barnens dag

Barnens dag är en idé över verksamhet som skribenterna utformat för att öka gemenskapen och samhörigheten i en barngrupp. Som bakgrund för denna idé har teorin i arbetet används. Tanken är att barnen genom denna verksamhetsform får bli delaktiga, öva på samspel, göra tillsammans och tillhöra en grupp. Detta är en verksamhetsform som tillåter barnen att prova på något nytt och utvecklas såväl socialt som emotionellt. En planerings- och utvärderingsblankett som gjorts för denna verksamhet finns som bilaga 3 i slutet av arbetet.

Alla barn får planera en dag med verksamhet inom småbarnspedagogiken. Detta kan göras ensam, i par eller grupp, beroende på hur det känns bra att göra inom den egna gruppen. För att stärka gemenskap och samarbete rekommenderas att man är två eller flera. På det sättet får barnen även stöd av varandra om någon inte är så bekväm i situationen. Verksamheten kan vara i form av lek, pyssel, utfärd, musik eller dans. Barnens fantasier och möjligheterna inom småbarnspedagogiken sätter gränser.

Meningen är att alla barn skall få bli delaktiga i verksamheten genom att planera, utföra och utvärdera verksamheten. Som exempel kunde en förmiddag i veckan, en tid framöver, vara till för barnens planerade verksamhet.

Barnen får tillsammans med en pedagog planera en dag, där de själv bestämmer om verksamheten. Pedagogen vägleder barnen i planerandet och sammanfattar planerna på en blankett som finns i slutet av handboken. Dessa planer kan sedan läggas ner i en låda varifrån man sedan kan dra en verksamhet för dagen. Alternativt kan pedagogerna dagen innan välja

vilken verksamhet som passar och sedan förbereda genom att samla material tillsammans med dessa barn.

Innan man påbörjar detta projekt diskuteras de gemensamma spelreglerna tillsammans i barngruppen. Görs det tillsammans eller ensam? Vem väljer i så fall par eller grupp att det blir jämlikt? Måste alla delta? Hur lång tid reserveras för verksamheten? Och så vidare.

8.1.2 Leklådan

Ett sätt att få barnen att leka tillsammans och som stimulerar till mera lek är att ha leklådor. Leklådorna är fyllda enligt olika teman som till exempel sjukhus, polis och tjuv, frisör, modeshow eller camping. Leklådorna skall förvaras synligt för barnen och det skall finnas tydliga regler för hur leklådorna används. Tanken är att barnen och de professionella tillsammans skall skapa leklådorna. (Bergkvist & Fuhrman, 2016, s. 51).

För att leklådorna skall vara optimaliska behöver det finnas gemensamma regler. Barnen måste leka tillsammans med någon, barnet kan inte ha leklådan för sig själv. Barnen berättar till en vuxen vilken leklåda de vill leka med. Barnen måste leka en lång stund med leklådan. När leken är klar, städar barnen som lekt med lådan tillsammans bort allt samt kontrollerar att alla saker är tillbaka i leklådan. När leken är klar berättar barnen till den vuxna att leken är slut. (Bergkvist & Fuhrman, 2016, ss. 51-52).

Tanken med reglerna är att barnen inte skall utesluta andra barn från leken utan i stället bjuda in dem med i leken. Vill ett barn gå med i en pågående lek bör de alltid fråga den vuxna först. Detta för att kunna värna om den lek som redan pågår och för att se till att alla får vara med i leken. Alltid lyckas det inte att alla barn som vill vara med i leken kan vara med, utan ibland kanske det redan är lagom många barn i leken och de behöver få fortsätta leken utan att bli störda. Vissa barn kan även ha svårt att leka samma lek en längre stund, och de hoppar från lek till lek. Här är leklådorna ett bra hjälpmedel för att få barnen att lära sig att leka samma lek en längre stund tillsammans med samma vänner. På detta sätt utvecklar även barnen sitt lekande. (Bergkvist & Fuhrman, 2016, ss. 51-52).

8.1.3 Lekdag

En lekdag eller lekeftermiddag går ut på att barnen och de professionella alla leker tillsammans. Tanken är att leken får fortsätta från gång till gång, eller så har man olika teman varje gång. Lekdagen skall vara ett regelbundet kommande inslag i verksamheten. Det

behöver bestämmas om lekdagen är en särskild dag i veckan eller en särskild eftermiddag, huvudsaken är att lekdagen är inplanerad i verksamheten. Lekdagen inleds med att barnen och de professionella tillsammans bygger upp en rollek. Innan lekdagen startar behövs det mycket planering. De professionella behöver fundera bland annat över vad vill de få ut av en lekdag, hur kan dagen styras så att leken gynnas och är det några barn i gruppen som behöver mera stöd för att kunna leka tillsammans med andra barn. En lekdag kräver att även vuxna deltar i leken. De vuxnas deltagande i lekdagen är betydelsefull, att leka tillsammans med barnen på barnens villkor gör det lättare att få med alla barnen i leken. När de vuxna hjälper till att föra leken vidare kan även barnen som är mindre lekskickliga eller ensamma lättare delta i leken. (Bergkvist & Fuhrman, 2016, ss. 54, 56, 58).

Innan lekdagen börjar delas barnen in i olika grupper. Gruppindelningen behöver vara genomtänkt eftersom det handlar om att få alla barn och vuxna med i leken. Det som behöver funderas på innan grupperna delas in är vilka barn fungerar tillsammans, finns det barn som behöver mera stöd i leken, i vilken grupp skall de ensamma barnen ingå i och hur kan de barn som inte är så långt i sin lekutveckling lyckas med leken. Det är även bra att fundera på hur många vuxna deltar i lekdagen och hur fördelar sig de vuxna i de olika grupperna. (Bergkvist & Fuhrman, 2016, s. 54).

När leken väl startat är det viktigt att barnen är nöjda med sin roll i leken. De första gångerna kan rollen vara något enkelt för att senare utvecklas. De vuxna behöver vara uppmärksamma på leken och vid behov få i gång olika aktiviteter eller händelser. Här kan även leklådorna användas, men i denna lek är leklådornas regler inte relevanta. Alla barn behöver ha någonting att göra i leken, och särskilt de barn som har svårt att leka kan behöva extra stöd av en vuxen. Lekklimatet bör vara positivt och alla barns idéer skall uppmärksammas, även fast de är lite påhittiga. (Bergkvist & Fuhrman, 2016, s. 57).

8.1.4 Citat

Nedan sammanställs de citat som används i handboken. Citatens uppgift är att inspirera och lätta upp läsningen och förhoppningsvis ge ett leende på läpparna åt läsaren. Samtliga citat är av Astrid Lindgren.

“Hur ska jag kunna veta det, när jag aldrig har försökt?” (Lindgren, Boken om Pippi Långstrump, 1995, s. 102).

“Ge barnen kärlek, mera kärlek och ännu mera kärlek, så kommer folkvettet av sig själv.”
(Lindgren, Husmodern, 1948).

“När en del tycker att man är stor, och en del tycker att man är liten, så är man kanske alldeles precis lagom gammal.” (Lindgren, Alla vi barn i Bullerbyn, 1947, s. 9).

“Tänk, där ser man att de allra värsta små barn kan växa opp och bli riktigt bra med tiden, det tycker jag är skönt att tänka på.” (Lindgren, Än lever Emil i Lönneberga, 1970, s. 5).

“Det är konstigt med mej. Jag kan så mycket!” (Lindgren & Wikland, Visst kan Lotta nästan allting, 2013).

“Här i Körbärsdalen är allting gratis. Vi ger åt varann och hjälper varann allt eftersom det behövs.” (Lindgren, Bröderna Lejonhjärta, 1973, s. 41).

“Men du skäller bara när det verkligen behövs. För det mesta är du len och god och snäll som en kanin.” (Lindgren, Vi på Saltkråkan, 1964, s. 13).

“Två ting hade vi som gjorde vår barndom till det den var – trygghet och frihet.” (Lindgren, En kärlekshistoria - Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult, 1975, s. 51).

“Att man skulle lyda var självklart, men hon hade inte en massa onödiga och omöjliga krav.” (Lindgren, En kärlekshistoria - Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult, 1975, s. 52).

“Jag ska säga er att det är farligt att gå omkring och tiga för länge. Tungan vissnar, om man inte använder den.” (Lindgren, Boken om Pippi Långstrump, 1995, s. 153).

“Lotta, du får inte prata när stora människor pratar, du får vänta tills dom har slutat.”
”Håå”, sa Lotta, ”det har jag nog försökt, men det går inte. För dom slutar ju aldrig.”
(Lindgren, Barnen på Bråkmakargatan, 1992, s. 133).

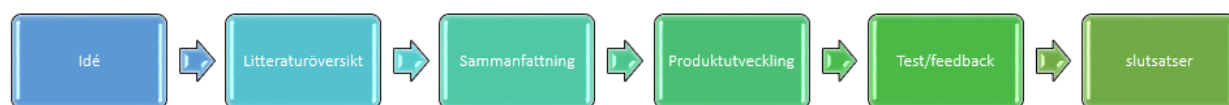
“Och vi lekte och lekte och lekte, så det är underligt att vi inte lekte ihjäl oss.” (Lindgren, En kärlekshistoria - Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult, 1975, s. 51).

“Men tänk ändå, det finns ju inga upplevelser som kan mäta sig med dem man har i barndomen, tänk om folk då kunde förstå hur viktigt det är just med allting som rör barn, deras böcker, deras filmer, deras musik, allt, allt. Eftersom det formar dem för hela livet.”
(Lindgren & Hartung, Jag har också levat! : en brevväxling mellan Astrid Lindgren och Louise Hartung, 2016, s. 470).

”Det är så roligt, när papporna och mammorna är med och leker. Ja, det skulle kanske inte vara så roligt om man måste leka med dom varje dag. Men när det är midsommar tycker jag att dom kan vara med.” (Lindgren, Bara roligt i Bullerbyn, 1952, s. 256).

8.2 Produktutveckling

Genom diskussion av olika idéer kom skribenterna fram till att produkten skulle vara en handbok riktad till professionella som arbetar med barn under skolåldern. Under processens gång har förslag för produkten även varit en plansch eller möjligtvis ett videomaterial. Slutsatsen blev en handbok eftersom skribenterna ansåg att en handbok möjliggör ett bredare innehåll, som är till nytta för professionella. En handbok ansågs även vara ett material som är lätt att bläddra i och sedan plocka ut sådant som de professionella anser användbart i den egna verksamheten. Nedan i figur 1, arbetsprocess för handboken, beskrivs arbetsprocessen för handboken som startade med idéer, sedan övergick det till litteraturoversikt då teorin skrevs. Då teorin var sammanställd kunde den sammanfattas för att sedan stöda produktutvecklingen. Då produkten, alltså handboken, var så gott som klar kunde feedback samlas in. Slutsatserna diskuteras i kapitel 9, diskussion och kritisk granskning.

Figur 1 Arbetsprocess för handboken

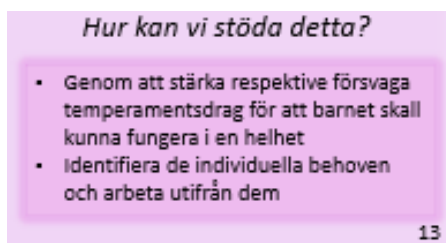
Enligt det som beskrivs i kapitlet om arbetsprocessen (se kapitel 2.1) började utformningen av produkten då största delen av examensarbetets teori var färdigställd samt bearbetad. Vid utformningen av produkten har skribenterna i enlighet med det Vilka och Airaksinen (2003, s. 129) skriver, tagit målgruppen i beaktande. Handboken innehåller text som bearbetats för att vara lätt att ta till sig och passa professionella som arbetar med barn under skolåldern. Eftersom målgruppen är professionella har skribenterna ansett att det finns kunskap och erfarenheter hos läsaren, och därmed antas läsaren ha kunskapen att göra egna slutsatser för att tillämpa handbokens innehåll på det egna arbetet efter behov.

I planeringsfasen av produkten skall man tänka på produktens utseende. Den skall vara individuell och kunna urskiljas från andra motsvarande produkter, samtidigt som den tilltalar målgruppen. De främsta kriterierna för produkten är att den är ändamålsenligt utvecklad och planerad så att målgruppen kan använda den i sin verksamhet och att produkten är informativ

och tydlig. Produkten ska locka till att användas. (Vilkka & Airaksinen, 2003, s. 53). Sammanställningen och utformningen av handboken har gjorts i PowerPoint. Användningen av PowerPoint motiveras genom skribenternas kunskap om programmet samt dess möjlighet att skapa en presentation som kan likna en fysisk handbok. För att göra handboken tilltalande för professionella har det använts rikligt med färger, både som bakgrunder och i form av bilder. Färgerna hjälper även handboken att sticka ut ur mängden och vara det man väljer att läsa. Bilderna som använts i handboken är bilder från projektet Resursstarka barn, för att skapa en tydlig koppling mellan handboken och dess beställare.

Vid sammanställningen av handboken har innehållet diskuterats bland skribenterna, vad är viktigt för de professionella och vad är inte. Handboken har sedan gjorts utgående från arbetets teoretiska sammanfattningar och tillhörande tabeller. Kopplingen mellan teorin och produkten skall i ett funktionellt examensarbete vara tydligt (Vilkka & Airaksinen, 2003, ss. 41-42) och detta har skribenterna strävat att göra genom en liknande uppbyggnad och samma rubriker i bägge två. Som tidigare nämnts har även tabellerna i sammanfattningen samma färg som motsvarande sida i handboken.

I början av handboken möts läsaren av kort information om handboken samt en text för läsaren där syftet och instruktioner för användning av handboken beskrivs. Här kan man läsa att handbokens teori lämpar sig för alla professionella som arbetar med barn under skolåldern medan de tips som ges i slutet av handboken är lättast att tillämpa i barngrupper, möjligtvis inom småbarnspedagogiken. I teoridelen av handboken ges tips på hur man som professionell kan stöda barn i de olika delområdena för att minska risken till utanförskap. Detta görs genom "hur kan vi stöda detta?" rutor med kort information, eftersom det då är lätt att urskilja och sedan koppla till det praktiskt stödande arbetet. Nedan i figur 2 ses ett exempel på en sådan ruta. Denna bild är ett urklipp från sidan om temperamentsdrag i handboken.

Figur 2. Exempel på "Hur kan vi stöda detta?" ruta

Genomgående i handboken finns citat vars syfte är att lätta upp innehållet samtidigt som de ger mervärde till både handboken och läsaren. Dessa citat kunde läsas i sin helhet tidigare i examensarbetet (se kapitel 8.1.4). Skribenterna önskar att citaten väcker tankar hos läsaren som sedan på ett positivt sätt kan implementeras i deras arbete. Författaren bakom citaten är Astrid Lindgren. Valet att använda citat av Astrid Lindgren kom naturligt eftersom urvalet i hennes böcker är stora, hon är en välkänd person med fina tankar, samt har skapat karaktärer som kommer med lämpliga uttryck. Nedan i figur 3 ges ett exempel på hur ett citat ser ut i handboken. Exemplet är ett urklipp från uppslaget om självkänsla i handboken.

Figur 3. Exempel på citat ur handboken

Ett mål för arbetet var att hitta vilka faktorer kunde stöda samhörighet och hur den professionella kan stöda de faktorerna. Flera olika faktorer hittades som beskrivs inom texten och produkten. De är till exempel förståelse av grunden för barns socioemotionella utveckling, att stöda leken för leken är ett verktyg för barnets utveckling och kan främja samhörighet. Samt de olika delarna av vad barnet ska få. Barnet ska få känna sig sedda, hörda, respekterade, få bekräftelse och få ingå i grupp. Skribenternas gemensamma intresse för materialet och vår sökning hjälpte oss hitta material. Skribenterna har fått ihop en sammanhängande text som sedan har möjliggjort att strukturera arbetet.

I figur 4 ses ett exempel på hur ett uppslag i handboken är uppbyggt. Till vänster ett citat som kan tänkas ha en viss koppling till rubriken och teorin till höger. Här ses även den återkommande rutan "Hur kan vi stöda detta?" samt en bild som kopplar till examensarbetets beställare, projektet Resursstarka barn. Skribenterna har valt att utforma två format av handboken. Det formatet som ses i bilaga 2 är den utskriftsvänliga versionen, medan bilden nedan, i figur 4, är tagen från online versionen. Orsaken till de två formaten är att läsaren får möjligheten att själv skriva ut handboken. Eftersom ett digitalt material kan vara utmanande att använda av olika skäl ville skribenterna garantera att alla på bästa sätt kan ta del av handboken även i fysiskt format.

Figur 4. Exempel på ett uppslag i handboken

Examensarbetet och handboken är utarbetat med en tanke om att de ska användas och vara till nytta för professionella som arbetar med barn under skolåldern. Trots detta ser skribenterna användningspotential även inom andra områden där man arbetar med andra klienter eftersom informationen som tas upp kan vara bra att ha i åtanke. För att få feedback på handboken tillfrågas professionella som arbetar inom social- och hälsovården, småbarnspedagogiken samt skolväsendet om åsikter och tankar om handboken. Detta har gjorts genom ett bekvämlighetsurval där de tillfrågade är bekanta professionella till skribenterna. Kjellberg & Sörqvist (2015, s. 211) skriver att bekvämlighets urval inte är representativ då det inte nödvändigt kan anpassas till alla professionella men för allmänna forskningsfrågor spelar de troligen inte någon roll. Genom att skribenterna valt att även fråga professionella som arbetar med andra målgrupper än barn under skolåldern, kan tanken om att handboken kan ha mer användningspotential möjligtvis styrkas. Genom feedbacken kan handboken finslipas och förslag på vidareutveckling diskuteras. Feedbacken presenteras i kapitel 8.3.

Vilkka skriver om hur det är viktigt för skribenter att vara medvetna om styrkor och svagheter som kan finnas inom produkten (Vilkka, 2006, s. 85). Svagheter med vissa skriftliga arbeten är att det kan kännas utmanande att läsa om den innehåller mycket text eller svårt begriplig text. Samt om man är obekant med yrket och med ämnet kan det kännas svårt att anpassa informationen inom handboken till dagliga livet.

8.3 Produkt feedback

För att ytterligare kunna utveckla handboken har skribenterna bitt om att få åsikter och tankar om handboken av professionella som arbetar inom social- och hälsovården, småbarnspedagogiken samt inom skolväsendet. Detta är gjort genom ett bekvämlighetsurval

eftersom de tillfrågade är bekanta till skribenterna. Eftersom skribenterna även valt att fråga professionella som arbetar med äldre barn än under skolåldern, kan handbokens användarområde styrkas.

Skribenterna hade innan diskussionerna med de tillfrågade personerna lagt upp några frågor, för att svaren skulle ha samma struktur. Diskussionsfrågorna utformades för att ge så mycket feedback och utvecklingsförslag som möjligt.

På den första frågan om handbokens layout och om handboken är visuellt tilltagande, svarade samtliga tillfrågade att handboken är visuellt tilltalande och att citaten gör handboken mer levande och tar fram barnens perspektiv. De tillfrågade ansåg även att handboken är lättläst och bilderna passar bra ihop med texten. Att handboken har olika färg på varje siduppslag gör även det att den är mera tilltalande. Rutorna med konkreta tips uppskattades av flera av de tillfrågade.

På frågan om handbokens innehåll är relevant, om den tar upp det viktigaste eller om någonting fattas, svarade de tillfrågade enhetligt att innehållet är relevant och sammanhängande. Tipsen är bra och konkreta som kan användas genast. Ett önskemål om att tipsen skulle vara mera konkreta kom även upp, att tipsen skulle ge ett konkret förslag hur den professionella kan stöda, med hjälp av vilka metoder. En kommenterade att om alla skulle arbeta enligt dessa teman som tas upp i handboken skulle det kanske inte finnas utmaningar med utanförskap. Som ett utvecklingsförslag gavs en tanke om hur man kunde få professionella som arbetar med barn att följa dessa teman.

På frågan om innehållet i handboken är begripligt och lätt att förstå, behövs det mera eller mindre text, svarade samtliga tillfrågade att handboken är begriplig och att den är lätt att förstå. En uttryckte att det används vissa svåra begrepp men var över lag bra. En kommenterade att längden är bra för en handbok. Att göra den röda tråden tydligare genom att kommentera att allt i handboken ses ur utanförskapets synvinkel kom även upp som förslag. En av de tillfrågade önskade att alla tipsrutor eller faktarutor som hör ihop med varandra skulle ha samma färg så att den röda tråden syns genom det som hör direkt ihop med varandra. Skribenterna ville även ta reda på om de tillfrågade hade lärt sig något nytt från handboken och om materialet är informationsrikt. Flera av de tillfrågade svarade att de hade lärt sig någonting nytt. Bland annat kommenterade en att ett bra tips är att den professionella hälsar individuellt på varje barn på morgonen.

Avslutningsvis ville skribenterna ännu veta om de tillfrågade blev att sakna något i handboken samt övriga kommentarer. En av de tillfrågade saknade källhänvisningar, och en annan önskade mera definitioner på breda begrepp. Utöver detta var de tillfrågade överens om att handboken innehåller det väsentligaste. Två av de tillfrågade kommer att använda materialet i bemötandet med barnen på deras arbetsplatser samt med sina egna barn.

9 Diskussion och kritisk granskning

Examensarbetet har skrivits för Yrkeshögskolan Novias projekt, Resursstarka barn, vars mål är att stöda socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken. Eftersom projektet riktar sig till barn inom småbarnspedagogiken, var det även den första avgränsningen för detta examensarbete. Skribentgruppen består av både blivande socionomer och en blivande sjukskötare och därmed utformades detta till att bli barn under skolåldern. Därutöver är själva målgruppen för examensarbetet professionella som arbetar med barn under skolåldern, inom diverse branscher.

Vid valet av grupp för att skriva examensarbete var samtliga skribenter intresserade av den arbetsrubrik som gick under namnet "stödkarta". Skribenterna var ense om att barn som oberoende orsak till utanförskapet behöver stöd, och det är de barnen skribenterna ämnar att hjälpa de professionella att stöda. Inom skribentgruppen diskuterades utanförskap i form av blyghet, aggressivitet, men även "osynliga barn" och tysta barn. Skrivprocessen började genom att skriva om osynliga barn och blyga barn och det var först en god väg in i processen som utanförskap valdes till det begrepp som kom att användas. Detta utvecklades till ett intresse att skriva om och stöda de barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen. Eftersom skrivprocessen började med en tanke om osynliga barn eller blyga barn fanns det en hel del teori som redan var relevant, behövde omformuleras eller helt slopas för att passa det nya syftet som är att skapa ett material för professionella i arbetet med att stöda de barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen. Hade utanförskapet som begrepp varit klart från start, kunde processen med litteraturoversikten varit tydligare. Genom de olika tankarna utformades dock tanken om ett allmänt utanförskap, som beskrivs mer nedan.

Skribenterna närmade sig utanförskap på ett allmänt plan, där man ej har tagit ställning till olika orsaker till ett möjligt utanförskap. Valet blev utanförskap utan någon given orsak eftersom temat undersöktes och skribenterna kunde inte hitta material som skulle motsvara syftet med detta examensarbete. Eftersom examensarbetet är funktionellt och skall utmynna i en produkt, sökte skribenterna även om det finns material som hjälper professionella att

stöda barn som riskerar att bli utanför. Inte heller ett material för professionella att använda kunde hittas. Skribenterna anser att detta examensarbete ger mervärde och är betydande för projektet Resursstarka barn.

Litteraturen som använts för examenarbetets teori och litteraturöversikt har varit i form av vetenskapliga artiklar, böcker samt övriga relevanta och tillförlitliga nätkällor. Skribenterna har sammanställt en tabell som visar litteratursökningen som gjorts för vetenskapliga artiklar, denna kan ses i bilaga 1. Även sökningar för litteratur i form av böcker har gjorts, men detta har inte införts i tabellen. Det fanns en tanke om att införa även de sökningar som resulterat i böcker, men skribenterna ansåg att böckerna, utifrån källhänvisningarna är lättare att hitta.

Examensarbetets syfte var att skapa ett material för professionella i arbetet med att stöda de barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen. Frågeställningarna för examensarbetet var: hur kan den professionella stöda ett barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen? Och vilket material skall ingå i handboken för att professionella skall kunna stöda de barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen. Genom mångsidig teori i form av vetenskapliga artiklar, böcker och tillförlitliga nätkällor kunde skribenterna sammanställa ett examensarbete som redogör för detta. Genom en sammanfattning av den skrivna teorin, både i flytande text samt tabeller, kunde en handbok utarbetas för att ge professionella den information de behöver för att kunna arbeta med barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen.

Genom att samla in feedback om handboken då den var så gott som klar kunde skribenterna konstatera att man lyckats skapa ett material som hjälper professionella att stöda de barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen. Feedbacken som samlades in användes sedan för att finslipa handboken och för att få möjliga utvecklingsförslag. Feedbacken som skribenterna tog emot av professionella som arbetar med barn var positiv. Några av de utvecklingsförslagen som gavs, togs emot, och tillämpades i handboken. Övriga kunde anses vara väldigt bra och relevanta tankar, men som kunde användas för att skapa en ny handbok. Möjligtvis kunde flera handböcker skapas för att fokusera djupare på något av de teman som lyfts upp. I denna handbok lyfts allt upp på ett allmänt plan, och de professionella önskas kunna tillämpa informationen på egen hand. Skulle flera handböcker göras kunde de ta upp mer konkreta tips om vilka metoder man kan använda eller exempel på hur en möjlig stödsituation kunde se ut. Detta ansågs vara för djupgående för den handbok som skapades i detta examensarbete.

Under skrivprocessen och produktutvecklingen har skribenterna aktivt diskuterat möjligheten till utveckling och fördjupning i ämnet. Skribenterna har varit medvetna om att detta examensarbete är ett skrap på ytan av något som kunde fördjupas på många plan. Skribenterna anser att samtliga huvudrubriker i examensarbetet kunde fördjupas ytterligare. Möjligtvis kunde samma frågeställningar användas, men också kunde någon ny utformas för att få en dimension till. Genom en fördjupning kunde nya handböcker skapas där läsaren, i enlighet med feedbacken, skulle få än mer konkreta tips och metoder hur man kan gå till väga. I detta examensarbete togs skribenterna heller inte ställning till orsaker till utanförskap. Detta är även något som kunde vidareutvecklas. Några exempel på teman som kunde undersökas och vidare utvecklas kunde vara utanförskap på grund av funktionsnedsättningar, beteendestörningar eller familjens socioekonomiska ställning. Handboken innehåller nu några tips på aktiviteter som kan göras med barn för att förebygga utanförskap. Dessa är alla aktiviteter som passar bäst i barngrupper och är därav mest aktuella för professionella inom småbarnspedagogiken. Att ta fram metoder för att stöda barn individuellt eller tillsammans med en vårdnadshavare är något som kunde gynna även professionella som möter barn individuellt. Detta kunde ytterligare vidareutvecklas.

Eftersom målgruppen för den utformade handboken är professionella som inom olika områden arbetar med barn under skolåldern, har även övrig tillämpning diskuterats. Skribenterna har tagit ställning till om handboken har användningspotential även hos professionella som arbetar med äldre barn. Denna tanke visade sig stämma då feedback samlades in. Genom feedbacken fick skribenterna även höra att man kunde tänka sig använda handboken även för att stöda sina egna barn. Alltså kunde handboken även tillämpas av föräldrar. Detta påvisar att handbokens innehåll är lätt att ta till sig och innehåller allmänt nyttig information som kan tillämpas av flera målgrupper än skribenterna fokuserat på. Diskussion har även förts kring om handboken kunde ha gjorts i videoformat, eller om det kunde göras ett videotillägg. Ett möjligt videotillägg kunde utifrån handboken utformas till att passa ett personalmöte eller möjligen ett föräldramöte.

Huvudrubriken är det första man som läsare lägger märke till då man skall läsa examensarbetet, men det var nästan det sista som färdigställdes. Huvudrubriken ”Hej! Vill du vara med?” har gått under många arbetsnamn men detta valdes ut för att det kändes som en positiv rubrik. Genom rubriken får man fram det som är viktigt genom hela examensarbetet, gemenskapen och att ingen lämnas utanför. Underrubriken ”Material för professionella i arbetet med att stöda barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen”, ger läsaren information om vad examensarbetets syfte är. Tillsammans

bildar rubrikerna en tilltalande helhet som skribenterna anser väcka intresse för att läsa vidare.

En utmaning skribenterna stötte på under examensarbetet var de restriktioner som funnits till följd av covid-19 pandemin. Detta innebar att processen för examensarbetet startade online, och även kom att fortsätta online. Även om det kan ha haft sina utmaningar att få processen att löpa då skribenterna inte sedan tidigare kände varandra, eller kom att arbeta tillsammans förutom online, löstes detta genom en gemensam tidsplan. Kommunikationen skribenterna emellan har skett via en Whatsapp grupp samt Teams där man kunnat kommunicera med video och ljud. En fördel som skribenterna hade trots distansarbete, var att samtliga blivit vana från tidigare med att arbeta online och på distans. Även om det inte hade funnits några restriktioner till följd av covid-19 pandemin kunde distansarbete ha varit en god lösning för skribenterna, eftersom skribenterna är bosatta runt om i Svenskfinland och skulle haft svårt att träffas.

Inom skribentgruppen har kommunikationen och diskussionerna flutit på bra. Även om det har funnits olika tankar, åsikter och idéer som ibland har krockat, har man kunnat lösa dessa för att gå vidare. Tack vare den goda kommunikationen har alla vågat framföra tankar och utvecklingsförslag. Genom att en gemensam tidsram, med egna deadlines, gjordes i början av arbetsprocessen har samtliga skribenter tydligt vetat vad som skall göras och när det skall vara gjort. Vid de tillfällen skribenterna träffats online har följande arbetsuppgifter delats ut för att alla skall veta hur man går vidare i processen.

Skribenterna anser sig ha lyckats uppnå examensarbetets syfte och frågeställningar. Den insamlade feedbacken indikerade det samma. I inledningen av examensarbetet tas risker som ensamhet, depression och ångest upp, detta kan tänkas vara en följd av utanförskap redan i barndomen. Att handboken verkligen kan fungera som ett stöd för att förebygga de risker som nämns i inledningen, och som grund för professionella i arbetet med att stöda de barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen, anser även en av dem som gett feedback. Hen menade att om alla skulle arbeta enligt dessa teman som tas upp i handboken, skulle det kanske inte finnas utmaningar med utanförskap. Skribenterna önskar att projektet Resursstarka barn ser detta examensarbete och den handbok som utformats som värdefull för projektet, och möjligheterna i att utveckla den tematik som lyfts upp. Skribenterna ser fram emot att, i mån av möjlighet, använda handboken i sitt kommande arbete och inspirera andra professionella att ta del av den.

Genom länken som finns nedan kan man fram till 23.4.2024 öppna handboken online. För detta krävs ett lösenord som är handbok. Därefter får man använda sig av den utskriftsvänliga versionen i bilaga 3.

https://yhnoviamy.sharepoint.com/:p:/g/personal/sabhol_edu_novia_fi/ETgJzLMZvzRNrCXAVjd8OA0Bu-0iVg6Dcj5DOHDgmn_ClQ?e=7BUaCe

Källor

- ALLEA - All European Academies. (2018). *Den europeiska kodexen för forskningens integritet*. Berlin: All European Academies. Hämtat från https://www.allea.org/wp-content/uploads/2018/06/SW_ALLEA_Den_europeiska_kodexen_f%C3%B6r_forskningens_integritet_digital_FINAL.pdf
- Bates, J. E., & Jackson A. Goodnight, J. E. (2008). Temperament and Emotion. i M. Lewis, J. M. Haviland-Jones, & L. F. Barret, *Handbook of emotions* (3 uppl., ss. 485-496). New York: The Guilford Press. Hämtat från <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.935.3519&rep=rep1&type=pdf>
- Bell, J., & Waters, S. (2016). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studenlitteratur.
- Bergkvist, J., & Fuhrman, H. (2016). *Inspiration, meningsfull verksamhet*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Bidö, S. (u.d.). Därför är det viktigt för barn att leka. Hämtat från <https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/arbetar-med-barn/barn-och-lek/den-5-3-2022>
- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E., & Huovinen, M. (2008). *Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Davidsson, S., & Juslin, E. (1 2021). Resursstarka barn - Stöd till socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken. Hämtat från <https://www.novia.fi/dmsdocument/141>
- Dunderfelt, T. (2012). *Tunnista temperamentit*. Jyväskylä: Bookwell Oy. Hämtat den 28 2 2022
- Ekman, I. (2014). *Personcentrering inom hälso- och sjukvård* (1 uppl.). Stockholm: Liber Ab.
- Forsberg, C., & Wengström, Y. (2008). *Att göra systematiska litteraturstudier: värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskningar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Forsberg, C., & Wengström, Y. (2015). *Att göra systematiska litteraturstudier* (4 uppl.). Stockholm: Natur & Kultur.
- Forskningsetiska delegationen. (2012). *God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland*. Helsingfors: Krista Varantola.
- Furu, A.-C., & Heikkilä, M. (2022). *Resiliens i förskolan. Att stärka barns välmående, delaktighet och handlingskraft*. Stockholm: Natur & kultur.
- Gottberg, M.-P. (2007). *Social och emotionell träning för alla barn - en praktisk handbok för skolan, förskolan och föräldrar*. Jönköping: Brain Books AB.
- Gran, T. V. (den 2 6 2020). Utanförskap: 5 råd när barn blir utanför. Hämtat från <https://www.lararen.se/forskolan/teman/ingen-att-leka-med-den-19-2-2022>

- Haapsalo, T., Kirkkopelto, K., & Repo, L. (2016). Mun ja sun juttu - Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä.
- Helsingfors Universitet. (2021). *FORSKNINGSETIK*. Hämtat från Vad är forskningsetik?: <https://www.helsinki.fi/sv/forskning/ansvars-full-forskning/forsk-nings-etik> den 16 1 2021
- Hoskins, K., & Smedley, S. (2019). Protecting and extending Froebelian principles in practice: exploring importance of learning through play. *Journal of early childhood research : ECR*, 12(2), 73-87. Hämtat från <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/18912/1/FullText.pdf>
- Howse, R. B., Calkins, S. D., Anastopoulos, A. D., Keane, S. P., & Shelton, T. L. (2003). Regulatory Contributors to Children's Kindergarten Achievement. *Early Education and Development*, 14, 101-120. Hämtat från http://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/s_calkins_regulatory_2003.pdf den 30 1 2022
- Juslin, E., & Davidsson, S. (2016). *Resursstarka barnet - resursförstärkande yrkespraxis för barn under skolåldern*. Vasa: Yrkes högskolan Novia. Hämtat från <https://www.novia.fi/dmsdocument/91> den 6 1 2022
- Jääskinen, A.-M., & Pelliccioni, S. (2017). *Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetitojen tukeminen*. Helsingfors: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Karlsudd, P. (2021). Promoting Diversity and Belonging: Preschool Staff's. *Education science*(11), 1-19. Hämtat från <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1290243.pdf>
- Keltikangas-Järvinen, L. (2004). *Temperamentti - ihmisen yksilöllisyys*. Helsingfors: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2012). *Pienen lapsen sosialisuus*. Helsingfors: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. (1994). *Hyvä itsetunto*. WSOY.
- Kjellberg, A., & Sörqvist, P. (2015). *Experimentell metodik för beteendevetare* (2 uppl.). Lund: Student litteratur.
- Krantz Lindgren, P. (den 4 12 2015). Beröm mig inte, se mig! (H. Grandell-Sonck, Intervjuare) Hämtat från svenska.yle.fi/a/7-1010224 den 24 3 2022
- Kreutz Wirfelt, A. (2014). *Små barns utveckling, känslomässig, motoriks och social utveckling hos barn 0-4år*. Stockholm: Gothia Fortbildning.
- Lag om småbarnspedagogik 540/2018. (den 13 7 2018). Hämtat från Finlex: <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2018/20180540#Pidm45237817385680> den 25 2 2022
- Lindgren, A. (1947). Alla vi barn i Bullerbyn. i *Bullerbyboken*. Stockholm: Rabén & Sjögren bokförlag.
- Lindgren, A. (1948). *Husmodern*. Hämtat från astridlindgren.com/sv/citaten
- Lindgren, A. (1952). Bara roligt i Bullerbyn. i *Bullerbyboken*. Stockholm: Rabén & Sjögren bokförlag.

- Lindgren, A. (1964). *Vi på Saltkråkan*. Stockholm: Rabén & Sjögren bokförlag.
- Lindgren, A. (1970). *Än lever Emil i Lönneberga*. Stockholm: Rabén & Sjögren bokförlag.
- Lindgren, A. (1973). *Bröderna Lejonhjärta*. Stockholm: Rabén & Sjögren bokförlag.
- Lindgren, A. (1975). *En kärlekshistoria - Samuel August från Sevedstorp och Hanna i Hult*. Lidingö: Salikon förlag.
- Lindgren, A. (1992). *Barnen på Bråkmakargatan*. Stockholm: Rabén & Sjögren bokförlag.
- Lindgren, A. (1995). *Boken om Pippi Långstrump*. Stockholm: Rabén & Sjögren bokförlag.
- Lindgren, A., & Hartung, L. (2016). *Jag har också levat! : en brevväxling mellan Astrid Lindgren och Louise Hartung*. (J. Andersen, J. Glargaard, Red., & T. Grundberg, Övers.) Lidingö: Salikon förlag.
- Lindgren, A., & Wikland, I. (2013). *Visst kan Lotta nästan allting*. Stockholm: Rabén & Sjögren bokförlag.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (den 2 8 2017 a). *Lapsen itsetunnon tukeminen*. Hämtat från [mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-itsetunnon-tukeminen](https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-itsetunnon-tukeminen) den 2 2 2022
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (den 28 6 2017 b). *1-2-vuotiaan sosiaalinen kehitys*. Hämtat från <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/1-2-v/1-2-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/> den 3 2 2022
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (den 29 6 2017 c). *3-4-vuotiaan sosiaalinen kehitys*. Hämtat från <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/3-4-v/3-4-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/> den 3 2 2022
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (den 23 1 2018). *5-6-vuotiaan sosiaalinen kehitys*. Hämtat från <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/5-6-v/5-6-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/> den 3 2 2022
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (den 5 3 2021 a). *Lapsen ja nuoren temperamentti*. Hämtat från [mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-ja-nuoren-temperamentti/](https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-ja-nuoren-temperamentti/) den 2 2 2022
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (den 5 3 2021b). *Vauvan sosiaalinen kehitys*. Hämtat från <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/0-1-v/vauvan-sosiaalinen-kehitys/#vauvan-vuorovaikutustaidot-kehittyvat-nopeaan-tahtiin> den 3 2 2022
- Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H., & Laakso, M.-L. (2017). *Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. Hämtat från https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf
- Nijhof, S. L., Vinkers, C. H., Stefan M. van Geelen, S. N., Achterberg, E. M., Net, J. v., Remco C. Veltkamp, M. A., . . . Lesscher, H. M. (2018). Healthy play, better

- coping: The importance of play for the development of children in health and disease. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 421-429. Hämtat från <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0149763418305116>
- Olsson, B.-I., & Olsson, K. (2021). *Barn med utmanade beteende. Tidiga insatser i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Papunet. (u.d.). *Ett fungerande samspel*. Hämtat från Papunet: <https://papunet.net/svenska/information/ett-fungerande-samspel> den 2 4 2022
- Peleman, B., Vandebroek, M., & Avermaet, P. V. (den 26 12 2019). Early learning opportunities for children at risk of social exclusion. Opening the black box of preschool practice. *European early childhood education research journal*, 2020(28(1)), 21-42. doi:<https://doi.org/10.1080/1350293X.2020.1707360>
- Suomalainen, T. (den 11 2 2020). Utanför gemenskapen. Hämtat från <https://www.tehylehti.fi/sv/terveys/utanfor-gemenskapen> den 19 3 2022
- Söderbäck, M., Coyne, I., & Harder, M. (2011). The importance of including both a child perspective and the child's perspective within health care settings to provide truly child-centred care. *Journal of Child Health Care*, 15, 99-106. doi:10.1177/1367493510397624
- Taipale, J. (2016). Tove Janssonin "Näkymätön". *Psykoterapia*, 35, 20-32. Hämtat från <https://www.psykoterapia-lehti.fi/tekstit/taipale116.pdf> den 30 1 2022
- Tapper, M. N. (2021). *Professionella samtal med barn - förhållningssätt, metoder och övningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Tveiten, S. (2000). *Omvårdnad i barnsjukvården*. Lund: Studentlitteratur.
- Unicef. (u.d.). *Barnkonventionen*. Hämtat från Kort version: <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#kort-version> den 10 4 2022
- Utbildningsstyrelsen. (2022). Grunderna för planen för småbarnspedagogik. Hämtat från <https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/grunderna-planen-smabarnspedagogik> den 1 2 2022
- Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S., & Kurvinen, A. (2006). *Lapsuus erityinen elämänvaihe*. Borgå: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Vilkka, H. (2006). *Tutki ja havainnoi*. Helsingfors: Tammi.
- Vilkka, H., & Airaksinen, T. (2003). *Toiminallinen opinnäytetyö*. Jyväskylä: Tammi. Hämtat den 14 1 2022
- Öhman, M. (2021). *Värna barns psykisk hälsa och välbefinnande*. Stockholm: Gothia.

Datum för söknin gen	Datab as	Söktermer	Sökfras	Ant al träff ar	Avgränsni ngar (t.ex. språk, år)	Antal träffar efter avgränsni ngar	Anta l valda artikl ar
19.2.20 22	Goog le schol ar	Varhaiskasvatu s, lapsi, ujous		425	2022	2	2
19.2.20 22	Finna Novia	Shyness AND social disinterest AND early childhood			2015-	115	1
23.2.20 22	Goog le Schol ar	Småbarnspedag ogik, blyghet		34	2017-2022	25	0
1.3.202 2	Finna Novia	Titel: Importance AND titel: play AND titel: children AND titel: development			2018-2022	6	1
1.3.202 2	Finna Novia	Titel:importance AND titel:learning And titel:play			2018-2022	5	1
1.3.202 2	Goog le Schol ar	Varhaiskasvatu s, ulkopuolisuus, ujous		187	2021-2022	22	0
2.3.202 2	Goog le schol ar	Children social exclusion, risk	allintitle: children,so cial exclusion,r isk	23	2015-2022	23	1

2.3.2022	Google Scholar	Social exclusion, longitudinal	allintitle: social exclusion, longitudinal	19	2012-2022	19	0
5.3.2022	Google Scholar	social utanförskap, småbarnspedagogik, barn		134	2021-2022	24	0
18.3.2022	Finna Novia	Social gemenskap AND barn		7	2010-2022, Tillgänglig online	7	0
20.3.2022	Finna Novia	Gemenskap		225	2015-2022, Tillgänglig online	21	0

Hej! Vill du vara med?

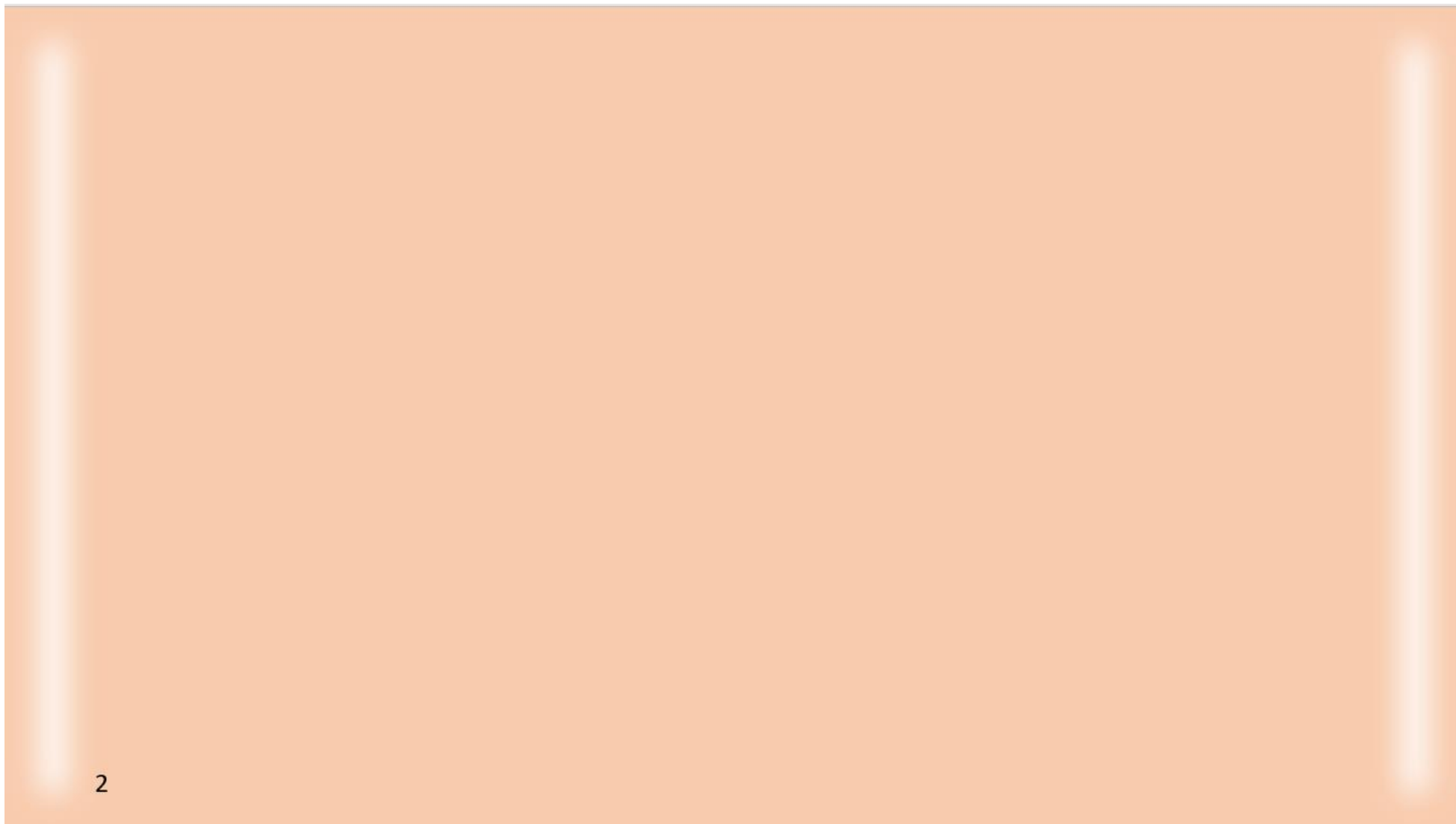
Handbok för professionella som önskar stöda barn som riskerar att bli utanför den sociala gemenskapen

Examensarbete 2022

Text & layout: Hanna Brofelt, Lotta Hjellman, Sabina Holmström, Julia Parpala, Lotta Wiik

Bild: Jenny Wiik

Handbokens innehåll

Kort om handboken	4
Till läsaren	5
Faktorer som kan bidra till utanförskap och samhörighet	7
Anknytning	9
Resiliens.....	11
Temperamentsdrag	13
Självkänsla	15
Samspel	17
Barns socioemotionella färdigheter.....	19
Att kommunicera med barn	21
Barnen ska få... ..	23
Vad kan vi göra så att.. ..	25
Vad kan vi göra så att.. ..	27
Leken	29
Bra att tänka på	31
Tips!	33
Barnens dag	34
Leklådan.....	36
Lek dag	38
Underlag för planering och bedömning av barnens dag	40

Kort om handboken

Denna handbok är resultatet av ett examensarbete gjort år 2022 av studerande i Yrkeshögskolan Novia. Arbetet har gjorts för Yrkeshögskolan Novias projekt Resursstarka barn som strävar till att stöda barns välmående redan inom småbarnspedagogiken. Utgångspunkten i projektet finns i en kompetensprofil för barnens sociala- och emotionella färdigheter. Denna kompetensprofil hittas i läromedlet Resursstarka barn- stöd till socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken.

Eftersom projektet riktar sig till att stöda barn inom småbarnspedagogiken är materialet i denna handbok ämnad att användas i arbetet med barn under skolåldern.

I kapitlen på sidorna 7-31 i handboken behandlas olika faktorer som kan bidra till utanförskap, barns behov samt hur vi kan stöda dessa som professionella. Även sociala- och emotionella färdigheter, kommunikation och lek presenteras på ett allmänt plan. Dessa kapitel är lämpliga att användas av alla professionella som arbetar med barn oberoende arbetsfält. I slutet på sidorna 33-40 presenteras idéer som man kan använda sig av i olika verksamheter med barn under skolåldern. Idéerna är främst riktade att användas i barngrupper.

För vidare läsning kan ni bekanta er med vårt examensarbete i sin helhet På theseus, eller gå in på projektets hemsida.

Till läsaren

Hej, roligt att ni vill ta del av vår handbok om utanförskap. Som rubriken på handboken säger är denna handbok riktad till er professionella som arbetar med barn under skolåldern, oberoende bransch, och som önskar att stöda barn som riskerar att bli utanför.

Genom handboken önskar vi öka kunskapen om faktorer som kan leda till utanförskap samtidigt som vi vill ge verktyg, inspiration och idéer för hur man som professionell kan stöda barn som riskerar att bli utanför. Genom att stöda barnen i att lära sig viktiga kunskaper kan vi förebygga ett möjligt utanförskap.

Handboken strävar efter att på ett lättläst sätt ge information om viktiga faktorer i ett barns liv, samt att genomgående ta upp hur ni som professionella kan stöda dem. Materialet i handboken går in i varandra och ibland kan stödet man kan ge vara det samma och upprepas. Det är upp till er som professionella att se utanförskapet som det övergripande temat samt sambandet och helheten, för att sedan på valfritt och önskat sätt implementera det på er verksamhet.

Vi önskar er givande läsning!

Hanna Brofelt, Lotta Hjellman, Sabina Holmström, Julia Parpala, Lotta Wiik

“Hur ska jag kunna veta det, när jag aldrig har försökt?”

- Pippi

Astrid Lindgren 1995. Boken om Pippi Långstrump s. 102

Faktorer som kan bidra till utanförskap och gemenskap

Det kan finnas flera orsaker bakom ett möjligt utanförskap. Faktorerna som kan öka risken att bli utanför kan vara både inre eller yttre, medfödda eller inlärd. Samma faktorer som kan vara risker för utanförskap kan även vara skyddande faktorer som främjar gemenskapen. De faktorer vi valt att ta upp är:

Självkänsla

Temperamentsdrag

Anknytning

Resiliens

Samspel

***“Ge barnen kärlek, mera kärlek och ännu mera kärlek,
så kommer folkvettet av sig själv.”***

Astrid Lindgren i en debatt om barns rättigheter i 'Husmodern', 1948.

Anknytning

Goda anknytningar till vuxna kan ses som grunden för ett barns sociala färdigheter och fås redan i spädbarnsåldern. En god anknytning innebär att det lilla barnet känner trygghet hos en person som ser till dennes bästa under en längre tid.

Små barn visar trots och missnöje till dem som känns trygga och till dem de vågar. Detta kan ibland ge sig uttryck som att de professionella verkar få barnet att lyda bättre, även om det är frågan om den naturliga utvecklingen. Om ett litet barn ej visar missnöje då den viktigaste omsorgsgivaren lämnar barnet, kan det tyda på en bristfällig anknytning.

Ett barn utan trygga anknytningar kan ofta söka trygghet och närhet även om ingen fara hotar. Barn behöver få känna sig trygga för att kunna utforska världen och utveckla sin sociala kommunikation.

Hur kan vi stöda detta?

- Ge trygghet
- Bekräfta barnens känslomässiga behov
- Vara medvetna om att yngre barn har större behov av bekräftelse
- Trösta då det behövs tröst

“När en del tycker att man är stor, och en del tycker att man är liten, så är man kanske alldeles precis lagom gammal.”

-Lisa

Astrid Lindgren 1947. Bullerbyboken s. 9

Resiliens

Resiliens är förmågan att hantera motgångar och utmaningar och den utvecklas hela livet. För att resiliensen skall utvecklas behöver barnet känna att hen tillhör en grupp och är viktig för både andra barn och vuxna. Utvecklingen av resiliens påverkas av både inre och yttre resurser hos barnet och omgivningen.

De inre resurserna eller de psykiska resurserna är förmågan att hantera känslor och tankar. Även de erfarenheter man får genom livet räknas till de inre resurserna.

De yttre resurserna eller de sociala resurserna är barnets beteende, språkanvändning kommunikation och relationer. Dessa är utgångspunkten för hur barnet agerar i växelverkan med vuxna och andra barn.

Hur kan vi stöda detta?

- Främja samhörighet och jämlikhet
- Visa barnen att de uppskattas
- Stöda utvecklingen av självkänslan

“Tänk, där ser man att de allra värsta små barn kan växa opp och bli riktigt bra med tiden, det tycker jag är skönt att tänka på.”

- Astrid Lindgren 1970. Än lever Emil i Lönneberga s.5

Temperamentsdrag

Temperament kan beskrivas som människans medfödda och individuella skillnader. En människas beteende stil och sätt att reagera på olika saker hör till temperamentet. Beroende på temperamentet kan man vara lugn eller livlig, visa starka känslor eller vara återhållsam men också behöva tid att fundera medan någon annan är redo att sätta igång.

Sättet man agerar förändras med åldern och vissa drag kan även försvinna som en följd av uppfostringen. Då man noterar liknande reaktioner upprepade gånger kan man uppfatta beteendet som en del av temperamentet.

Barn med **lätt temperament** har en regelbundenhet i de naturliga behoven och en positiv syn mot det nya. Dessa barn har även en hög an irritationströskel och en förmåga till anpassning. De har mindre intensiva känsloreaktioner.

Barn med ett **långsamt anpassningsbart temperament** har även de regelbundenhet i de naturliga behoven men har en svag negativ reaktion till det nya. Det nya tillför motstånd men med svaga känsloreaktioner.

Barn med ett **svårt temperament** har oregelbundna naturliga behov och svårt att anpassa sig till nytt. De har starka känsloreaktioner som syns och hörs.

Hur kan vi stöda detta?

- Genom att stärka respektive försvaga temperamentsdrag för att barnet skall kunna fungera i en helhet
- Identifiera de individuella behoven och arbeta utifrån dem

“Det är konstigt med mej. Jag kan så mycket!”

-Lotta

Astrid Lindgren & Ilon Wikland 2013. Visst kan Lotta nästan
allting

Självkänsla

Självkänsla är känslan att se sig själv som bra. Då man har en bra självkänsla ser man mer positiva än negativa egenskaper hos sig själv. En självsäker person tror på sig själv och behöver inte göra som alla andra och klarar både misslyckanden och besvikelser.

Självkänslan är en tanke som ej går att mäta, den skiftar och är formbar. En människas självkänsla speglas i dennes yttre genom kroppsspråket. Detta innebär att man kan ha en fasad som tyder på självsäkerhet även om det inre är något helt annat.

Hur kan vi stöda detta?

- Genom lek
- Finnas där och vägleda genom svåra situationer

“Här i Körsbärsdalen är allting gratis. Vi ger åt varann och hjälper varann allt eftersom det behövs.”

- Jonatan

Astrid Lindgren 1973. Bröderna Lejonhjärta s. 41

Samspel

Grunden för självuppfattning och förståelsen för samspel mellan människan fås redan tidigt i barndomen. Under de tre första åren sker utvecklingen, både fysiskt och psykiskt, snabbare än någonsin i människans liv. Människan utvecklas hela livet men under dessa år läggs grunden för ens personlighet. Om det i detta livsskede finns brister i utvecklingen kan man komma att lida av det som vuxen. För att barn skall lära sig viktiga kunskaper om hur man samspelar med andra krävs god växelverkan med, för barnet trygga, professionella.

Barn är olika då det kommer till att samspela med andra. Något barn kan tyckas kunna det naturligt medan den andra kan ha svårigheter med att etablera relationer. Barn under skolåldern behöver vuxet stöd för att utveckla sitt samspel och sin känslereglering.

Hur kan vi stöda detta?

- Genom att ha en god växelverkan med barnen
- Skapa en trygg barngrupp
- Ge möjlighet till utveckling av samspel via lek
 - Ge stöd genom att delta i leken vid behov

“Jag ska säga er att det är farligt att gå omkring och tiga för länge. Tungan vissnar, om man inte använder den.”

- Pippi

Astrid Lindgren 1995. Boken om Pippi Långstrump s. 153

Barns socioemotionella färdigheter

Att ha goda socioemotionella färdigheter är viktigt. Med goda socioemotionella färdigheter har ett barn förmågan att lyssna samt känna igen både sina egna och andras känslor. Självreglering, förmågan att skapa och upprätthålla sociala relationer samt förmågan att göra ansvarsfulla beslut hör även de till de socioemotionella färdigheterna. Det är även viktigt att man kan stå emot sociala tryck och vågar ta plats.

Har ett barn brister i den sociala och/ eller den emotionella utvecklingen kan det leda till utanförskap. Som professionella är det vi som ansvarar över att ge barn det stöd de behöver för sin utveckling samtidigt som vi fungerar som förebilder. Det är viktigt att minnas att alla barn har sina olika individuella skillnader.

Hur kan vi stöda detta?

- Vi kan hjälpa barnet utveckla sin:
 - Självkänedom
 - Empati
 - Kommunikation
 - Konflikthantering
- Vi kan arbeta medvetet och strukturerat med den socioemotionella utvecklingen
- Stöda lek och gemenskap
- Vara bra förebilder
- Förstå och acceptera barns olikheter och ge individuellt stöd

“Lotta, du får inte prata när stora människor pratar, du får vänta tills dom har slutat.” “Håhå”, sa Lotta, “det har jag nog försökt, men det går inte. För dom slutar ju aldrig.”

Astrid Lindgren 1992. Barnen på Bråkmakargatan s. 133

Att kommunicera med barn

Då man kommunicerar med barn är det viktigt att känna till deras mognads och utvecklingsnivå.

Kommunikationen kan vara både verbal och icke verbal. **Den verbala kommunikationen** innebär ljud och tal, medan den **icke verbala kommunikationen** innebär kroppsspråk, rörelser, ansiktsuttryck och beröring. Vanligtvis använder man båda vid kommunikation.

Det är viktigt att budskapet är entydigt och att man använder sig av ett språk som barn förstår då man kommunicerar med dem. Det är bra att tänka på att både den verbala och den icke verbala kommunikationen menar samma sak. Om ett barn ej förstår den verbala kommunikation lyssnar barnet genom den icke verbala kommunikationen i stället.

För att undgå missförstånd är det bra att ha tillräckligt med tid för kommunikation och möjlighet att förklara något som barnet inte förstår på olika sätt, från olika synvinklar.

Hur kan vi stöda detta?

- Använd ord som barnet förstår
- Ge ett entydiga budskap
- Uppmärksamma barns kroppsspråk
- Inte sätta ord i mun
- Reservera tid för diskussioner
- Ställ lätta frågor, efterhand kan man övergå till svårare
- Förklara på olika sätt

“Men du skäller bara när det verkligen behövs. För det mesta är du len och god och snäll som en kanin.”

- Pelle

Astrid Lindgren 1964, Vi på Saltkråkan s. 13

Barnen skall få...

**Känna att någon
lyssnar på dem**

**Känna att de är
respekterade**

Bekräftelse

Känna sig sedda

Ingå i en grupp

***“Två ting hade vi som gjorde vår barndom till det
den var – trygghet och frihet.”***

-Astrid Lindgren 1975. En kärlekshistoria- Samuel August från
Sevedstorp och Hanna i Hult s. 51

Vad kan vi göra så att..

Barnen känner sig sedda?

- Värdesätta initiativ och synpunkter
- Ta med dem i planerandet och genomförandet av verksamheten
- Bemöta barnen individuellt och svara på deras kontakt
- Vara stöttande
- Stöda dem i att fråga efter hjälp och skapa sociala nätverk med jämnåriga

Barnen känner att någon lyssnar?

- Ta dem med i frågor som påverkar deras liv
- Bemöta deras tankar och initiativ
- Beakta även den non-verbala kommunikationen

Barnen känner sig respekterade?

- Skapa en atmosfär som respekterar alla allt mångfald
- Visa barnen att de och deras familjer är värdefulla och respekteras
- Stöda barn så de ser sig själv som kapabla och kompetenta

***“Två ting hade vi som gjorde vår barndom till det
den var – trygghet och frihet.”***

-Astrid Lindgren 1975. En kärlekshistoria- Samuel August från
Sevedstorp och Hanna i Hult s. 51

Vad kan vi göra så att..

Barnen får bekräftelse?

- Visa barnen att de är värdefulla
- Visa att man vill umgås och vara tillsammans
- Visa intresse för det barnet gör eller har gjort
- Hjälpa barnet genom att bekräfta känslor
 - Det är okej att känna som man gör

Barnen ingår i gruppen?

- Skapa en lyhörd och välkomnande atmosfär
- Arbeta medvetet för att åstadkomma ett aktivt deltagande
- Ge barn en känsla att de hör till
- Tro på barnens kompetens att vara delaktiga
- Gör aktiviteter och övningar i grupp

***“Och vi lekte och lekte och lekte, så det är
underligt att vi inte lekte ihjäl oss.”***

Astrid Lindgren 1975, En kärlekshistoria - Samuel August
från Sevedstorp och Hanna i Hult s.51

Leken

Leken är väsentlig och har en stor roll i ett barns utveckling. Genom leken utvecklar barnet hela sin personlighet, samtidigt som det hjälper den vuxna att förstå barnens tankar och känslor. Lek utvecklar barnen både socialt och känslomässigt genom att de får öva på samspel och lära sig förstå både sina egna och andras tankar. Leken tillför en trygg miljö där barnen får pröva på och experimentera med sina sociala kunskaper och lära sig vilka positiva och negativa konsekvenser ett beteende kan ha.

Alla barn vill inte leka i grupper utan föredrar att leka ensam eller i par.

Hur kan vi stöda detta?

- Uppmuntra barn att leka i par
- Ge tid för lek
- Delta i leken
- Skapa ledd lek

“Men tänk ändå, det finns ju inga upplevelser som kan mäta sig med dem man har i barndomen, tänk om folk då kunde förstå hur viktigt det är just med allting som rör barn, deras böcker, deras filmer, deras musik, allt, allt. Eftersom det formar dem för hela livet.”

Astrid Lindgren 1963. Jag har också levat! En brevväxling mellan Astrid Lindgren och Louise Hartung s 470

Bra att tänka på!

Positiv socioemotionell utveckling förebygger möjliga beteendestörningar.

- Kan man inte reglera sina känslor kan man bli en mindre populär lekkamrat

Genom att systematiskt planera och organisera verksamheten kan man förebygga möjligt utanförskap.

Hälsa individuellt på alla barn i gruppen. Då får de åtminstone en stund av din uppmärksamhet.

Som professionella är det vi som ansvarar över att agera om ett barn blir utanför.

”Det är så roligt, när papporna och mammorna är med och leker. Ja, det skulle kanske inte vara så roligt om man måste leka med dom varje dag. Men när det är midsommar tycker jag att dom kan vara med.”

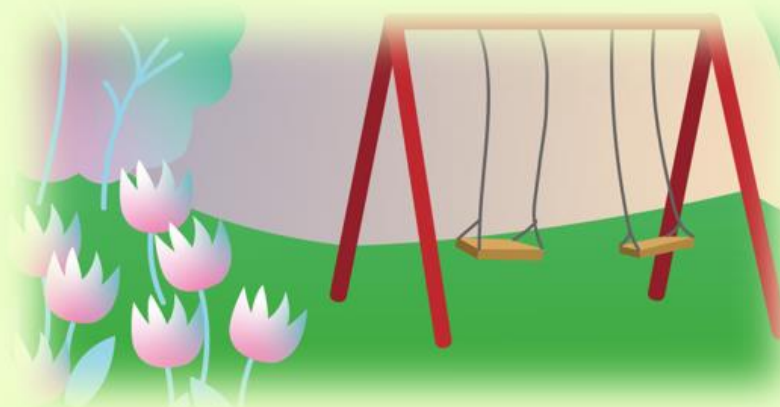
- Lisa

Astrid Lindgren 1993, Bullerbyboken s. 256

Tips!

I detta avsnitt presenteras några idéer för verksamhet som kan förebygga utanförskap hos barn under skolåldern. Genom dessa tips strävar vi efter att barn får känna sig sedda och hörda, att de får vara delaktiga och känna gemenskap med både andra barn och vuxna. Genom att delta i gemensamma aktiviteter kan vi även stärka barns självkänsla som i sin tur stärker deras resiliens och förmåga att hantera motgångar.

Dessa idéer får fritt användas av er professionella. Man behöver heller ej följa dem till punkt och pricka utan kan välja ut sådant som kunde passa den egna verksamheten. Låt er inspireras för att skapa en trevlig verksamhet för just er målgrupp.

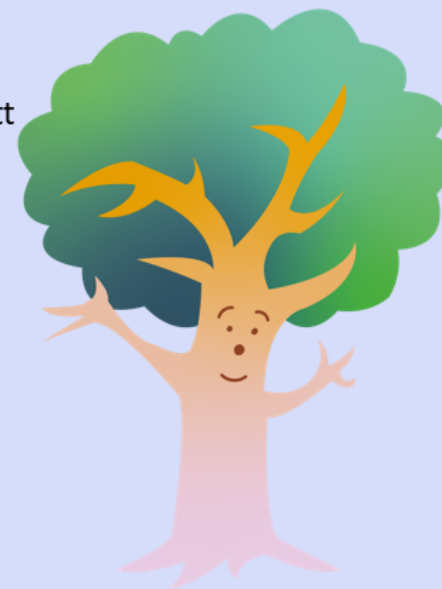

Barnens dag

Alla barn får planera en dag med verksamhet inom småbarnspedagogiken. Detta kan göras ensam, i par eller grupp, beroende på hur det känns bra att göra inom den egna gruppen. För att stärka gemenskap och samarbete rekommenderas att man är två eller flera. På det sättet får barnen även stöd av varandra om någon inte är så bekväm i situationen. Verksamheten kan vara i form av lek, pyssel, utfärd, musik eller dans. Barnens fantasier och möjligheterna inom småbarnspedagogiken sätter gränser.

Meningen är att alla barn skall få bli delaktiga i verksamheten genom att planera, utföra och utvärdera verksamheten. Som exempel kunde en förmiddag i veckan, en tid framöver, vara till för barnens planerade verksamhet.

(Blankett för planering och utvärdering finns i slutet av handboken. För en större version se bilaga i examensarbetet på Theseus.)

Barnen får tillsammans med en pedagog planera en dag, där de själv bestämmer om verksamheten. Pedagogen vägleder barnen i planerandet och sammanfattar planerna på en blankett som finns i slutet av handboken. Dessa planer kan sedan läggas ner i en låda varifrån man sedan kan dra en verksamhet för dagen. Alternativt kan pedagogerna dagen innan välja vilken verksamhet som passar och sedan förbereda genom att samla material tillsammans med dessa barn.

Innan man påbörjar detta projekt diskuteras de gemensamma spelreglerna tillsammans med barngruppen. Görs det tillsammans eller ensam? Vem väljer i så fall par eller grupp att det blir jämlikt? Måste alla delta? Osv..

Leklådan

Ett sätt att få barnen att leka tillsammans och som stimulerar till mera lek är att ha leklådor. Leklådorna är fyllda enligt olika teman som till exempel sjukhus, polis och tjuv, frisör, modeshow, camping eller något som intresserar barnen just nu. Leklådorna förvaras synligt för barnen och det skall finnas tydliga regler för hur leklådorna används. Tanken är att barnen och de professionella tillsammans skapar leklådorna.

Regler för leklådorna;

- Barnen måste leka tillsammans med någon, barnet kan inte ha en leklåda för sig själv.
- Barnen berättar till en vuxen vilken leklåda de vill leka med.
- Barnen måste leka en lång stund med leklådan.
- När leken är klar, städar barnen som lekt med lådan tillsammans bort allt samt kontrollerar att alla saker är tillbaka i leklådan.
- När leken är klar berättar barnen till den vuxna att leken är slut.

Reglerna är till för att barnen inte skall utesluta kompisar från leken, utan alla får vara med. För de barn som har svårt att leka samma lek en längre stund, kan leklådan vara ett bra hjälpmedel för att stöda lekutvecklingen.

Lekdag

Lekdagen eller en lek eftermiddag, är en dag då alla leker tillsammans, även de vuxna. Lekdagen skall vara ett regelbundet återkommande inslag i verksamheten. Leken kan få fortsätta från gång till gång eller så är det olika teman varje gång. Barnen och de vuxna bygger tillsammans upp en rollek.

En lekdag kräver att även vuxna deltar i leken. De vuxnas deltagande i lekdagen är betydelsefull, att leka tillsammans med barnen på barnens villkor gör det lättare att få med alla barnen i leken. När de vuxna hjälper till att föra leken vidare kan även barnen som är mindre lekskickliga eller ensamma lättare delta i leken.

Innan lekdagen börjar delas barnen in i olika grupper. Gruppindelningen bör vara genomtänkt då det handlar om att få alla barn och vuxna med i leken.

Att tänka på innan grupperna delas in: vilka barn fungerar tillsammans, finns det barn som behöver mera stöd i leken, i vilken grupp skall de ensamma barnen ingå i och hur kan de barn som inte är så långt i sin lekutveckling lyckas med leken. Hur många vuxna deltar i lekdagen och hur fördelar sig de vuxna i de olika grupperna.

När leken startat är det viktigt att barnen är nöjda med sin roll i leken. De första gångerna kan rollen vara något enkelt för att senare utvecklas. De vuxna behöver vara uppmärksamma på leken och vid behov få igång olika aktiviteter eller händelser. Här kan även leklådorna användas, men i denna lek är leklådornas regler inte relevanta. Alla barn behöver ha någonting att göra i leken, och särskilt de barn som har svårt att leka kan behöva extra stöd av en vuxen.

Barnens dag- Planerings- och bedömningsunderlag

Barn/par/grupp: _____

Dagens program:

Material som behövs:

Hur gick dagen? Lägga ett kryss på linjen där du tycker att det passar:

(Är ni fler kan alla sätta ett eget kryss med egen färg någonstans på linjen)

Övriga kommentarer om dagen:

Nedan några av de använda källorna:

Olsson, B.-I., & Olsson, K. (2021). *Barn med utmanade beteende. Tidiga insatser i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur.

Furu, A.-C., & Heikkilä, M. (2022). *Resiliens i förskolan. Att stärka barns välmående, delaktighet och handlingskraft*. Stockholm: Natur & kultur.

Keltikangas-Järvinen, L. (2004). *Temperamentti - ihmisen yksilöllisyys*. Helsingfors: WSOY.

Haapsalo, T., Kirkkopelto, K., & Repo, L. (2016). *Mun ja sun juttu - Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä*.

Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E., & Huovinen, M. (2008). *Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa*. Juva: WS Bookwell Oy.

Öhman, M. (2021). *Värna barns psykisk hälsa och välbefinnande*. Stockholm: Gothia.

Jääskinen, A.-M., & Pelliccioni, S. (2017). *Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetilojen tukeminen*. Helsingfors: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy

Bergkvist, J., & Fuhrman, H. (2016). *Inspiration, meningsfull verksamhet*. Stockholm: Natur & Kultur.

En utförlig källförteckning finns att se i examensarbetet på Theseus.

Barnens dag- Planerings- och bedömningsunderlag

Barn/par/grupp: _____

Dagens program:

Material som behövs:

Hur gick dagen? Lägg ett kryss på linjen där du tycker att det passar:

(Är ni fler kan alla sätta ett eget kryss med egen färg någonstans på linjen)

Övriga kommentarer om dagen: